

Eğitmen, Konu, Grup, Mekân Bağlamında Yaratıcı Drama ve Forum Tiyatro*

Selçuk Tuzcuoğlu¹

Ömer Adıgüzel²

Makale Bilgisi

DOI: 10.21612/yader.2021.006

Makale Geçmişi

Geliş tarihi 06.10.2020

Düzeltilme 04.12.2020

Kabul 22.12.2020

Anahtar Sözcükler

Forum tiyatro
Yaratıcı drama
Augusto Boal
Yaratıcı dramanın bileşenleri

Makale Türü

Derleme Makale

Öz

Bu çalışmada, Ezilenlerin Tiyatrosu'nun en bilinen tekniklerinden forum tiyatrosunun yaratıcı drama bileşenleri; eğitmen, konu, grup, mekân açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama modelinde gerçekleştirilen çalışmada, öncelikle forum tiyatrosunun yaratıcısı Augusto Boal'in kaynakları temel alınmıştır. Ayrıca Augusto Boal dışında kalan forum tiyatro uygulayıcılarının ve kuramcılarının kaynakları da taramaya dâhil edilmiştir. Forum tiyatro ile ilgili elde edilen tüm dokümanlar yaratıcı dramanın bileşenleri açısından incelenmiştir. Eğitmen, konu, grup ve mekân öğeleri öncelikle yaratıcı dramadaki temel kullanımları açısından incelenmiştir. Daha sonra bu öğelerin forum tiyatrosunda nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun benzerlikleri ve farklılıkları sıralanmıştır. Her iki alanın da bireyi merkeze alması, özenle oluşturduğu kurgu ortamı aracılığı ile bireysel ve toplumsal bir dönüşümü sağlayabilmesi en önemli benzerlik olarak belirlenmiştir. Araştırmada forum tiyatro ve yaratıcı drama alanları arasındaki büyük farklılığın, eğitmen-joker/kolaylaştırıcı ve konu bileşenlerinde olduğu, en büyük benzerliğin ise grup ve mekân bileşenlerinde olduğu sonucuna varılmıştır.

* Bu makale 2019 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında tamamladığı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

- 1 Bil. Uzm. Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları Ana Sanat Dalı, Tiyatro Sanat Dalı, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Tiyatro -Yaratıcı Drama Eğitmeni E-posta: selcuktuzcuoglu@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2158-1022>
- 2 Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, E-posta: omeradiguzel@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9492-6231>

Creative Drama and Forum Theatre in the Context of Instructor, Subject, Group, Venue

Article Info

DOI: 10.21612/yader.2021.006

Article History

Received 06.10.2020

Revised 04.12.2020

Accepted 22.12.2020

Keywords

Forum theatre

Creative drama

Augusto Boal

Components of creative drama

Article Type

Review article

Abstract

In this study, it was aimed to examine forum theater which is one of the best known techniques of Theater of the Oppressed in terms of creative drama components; instructor, subject, group and venue. In the study which was conducted with screening model, primarily the works of Augusto Boal, creator of forum theater, were taken as basis. Furthermore, the sources of forum theater practitioners and theorists other than Augusto Boal were also included in the scan. All documents obtained about the forum theater were analyzed in terms of the components of creative drama. The elements of instructor, subject, group and venue were examined in terms of their basic use in creative drama. Then, these components were examined in terms of how they were used in forum theater. At the end of the research, the similarities and differences of creative drama and forum theater were listed. Providing an individual and social transformation with carefully built fictional environment and centering the individual of both fields were determined as the most important similarities. In the research, it was concluded that the biggest differences between the fields of forum theater and creative drama are, instructor-joker/facilitator and subject components, the biggest similarities are in group and venue components.

Giriş

Antik Yunan döneminden, yirminci yüzyılın ortalarına kadar çeşitlilik ve yenilik açısından çok sayıda tiyatro oyunu ortaya konmuştur. Ancak tüm bu dönemler göz önünde bulundurulduğunda seyircinin oyuna katılım olanakları çok azdır. Seyirciyi oyuna dâhil etmeyi ve oyun örgüsündeki nedensellik üzerine düşündürmeyi amaçlayan ve bunu başarabilmek için belirli araçlar üreten ilk tiyatro akımı Bertolt Brecht'in epik tiyatro anlayışıdır.

Bertolt Brecht, gerçekçi akıma karşı önemli eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle dramatik oyunlardaki katharsis kavramının üzerinde durmuş ve katharsisin seyircilerin sahnede gerçekleşen olaylardaki neden sonuç ilişkileri üzerine düşünmesini engellediğini belirtmiştir. Brecht'in katharsis karşısı bu tavrı çağdaş tiyatro örneklerinde de gözlemlenmektedir. Epik tiyatrodaki seyircinin oyuna katılım olanakları geçmiş dönemdeki oyunlara kıyasla daha etkin bir konumda görülebilir. Ancak bu etkin olma durumu, yalnızca düşünsel boyut ile sınırlı kalmıştır.

Brecht, epik tiyatrodaki katharsise yer vermemiş, hatta seyircinin illüzyona kapılacağını düşündüğü durumlarda önlem olarak yabancılaştırma öğelerini kullanmıştır. Bu biçimde seyircinin oyundaki neden sonuç ilişkilerine eleştirel bir bilinç ile yaklaşmasını amaçlamıştır. Ancak bu bilinçli yaklaşım, seyircinin konvansiyonel tiyatrodaki olduğu gibi pasif izleyici olarak kalma durumunda herhangi bir değişiklik oluşturmamıştır. Bu nedenle Brecht'in sözü edilen çabaları, seyircinin oyuna aktif katılım olanakları açısından yeterli görülmemektedir. Karaboğa'nın (2003, s.34) "Aristotelyen tiyatro karşısında Brecht'in tutumu, Boal'in karşı çıktığı noktalarını içermekle birlikte, nihai olarak tiyatrosu bir 'gösterme' tiyatrosudur" görüşü bu düşünceyi desteklemektedir.

Etkin bir biçimde katılım açısından seyirciye en büyük payı veren tiyatro anlayışı "Ezilenlerin Tiyatrosu"dur. Bu anlayışın yaratıcısı Augusto Boal, kendi tiyatrosunda insanların yaşadığı sorunları yalnızca yansıtmakla kalmamış, seyirciye oyunun sonunu belirleme, değiştirme iradesini verdiği gibi sonuçların değiştirilmesi için çözüm yollarının da gösterilmesini amaçlamıştır. Boal çözümün ancak seyirci ile gerçekleştirilebileceğine inandığından, seyirciye tiyatro tarihinde verilen en büyük "rolü" teslim etmiştir.

Boal'in yapmış olduğu tüm çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, en büyük amacının tiyatroyu baskı gören insanlar için bir özgürleşme aracına dönüştürmek olduğu görülür. Hedefi tiyatroyu ait olduğu yere, kendi sahibine, yani halka geri vermektir. Çünkü tiyatronun oyuncular, yazarlar, yönetmenler gibi "ayrıcalıklı" bir kitleden ziyade halka ait olması gerektiğine inanır. Boal eleştirdiği bu yapıya ait tüm biçimlerin de değişmesi gerektiğini bildiği için, tiyatro sanatındaki geleneksel tüm yapıları sarsacak yeniliklere başvurur.

Ezilenlerin Tiyatrosu, tiyatronun yapı sökümüdür. Ezilenlerin Tiyatrosu poetikasında izleyici/oyuncu, oyun yeri/seyir yeri, prova/performans, oynama/izleme, düşünme/eyleme vb. karşıtlıklarla birlikte yazar, yönetmen, oyuncu gibi otoriter teatral figürler de tiyatro tarihine gömülür. Yazma, yönetme, oynama, düşünme ve izleme tek ve aynı sürecin içinde insana geri verilir; izleyiciye failliği geri verilir (Altun, 2007, s.47).

Ezilenlerin Tiyatrosu ilk örneklerini vermeden önce, Boal'in bu konuda çalışmak için ilham aldığı kişi "Ezilenlerin Pedagojisi" kitabının yazarı Brezilya'lı eğitimci, filozof ve eleştirel pedagojinin önde gelen kuramcılarında Paulo Freire'dir. Kendisinin okuma yazma bilmeyen bireylere uyguladığı yöntem ve bu yöntemin başarısı dikkat çekicidir. Freire tüm ömrü boyunca,

ezilen ve yoksul insanların mücadelelerine katkı sağlayabilmek için çabalamıştır. “Ezilenlerin Pedagojisi” kuramında nesne konumundaki bireyi özne konumuna taşıyacak güç olan, özgürleşme yolundaki engellere dikkat çekilmekte ve ezen ezilen arasında insanlığın var oluşundan itibaren süregelen mücadeledeki çelişkiler açığa çıkarılmaktadır.

Freire eğitimin hiçbir zaman tarafsız olamayacağını, eğitimin ya bireyleri sisteme entegre etme görevi göreceğini ya da onlar için özgürlük pratiği haline geleceğini iddia eder. Eğitim sistemine dair getirdiği en belirgin eleştiri, bankacı eğitim modeli ve uygulamalarıdır. Bu modelde, öğretmen en önemli rolü üstlenirken öğrenci tamamen alıcı nesne konumuna indirgenir. Öğrencinin rolü; bilgileri idrak etmekten öte ezberlemek üzerinedir. Freire bankacı eğitim modelinin yerine, problem tanımlayıcı eğitim modelinin uygulanmasının gerekliliğini vurgular. Bu modelde kimse diğerine ders vermez, kimse ne yalnızca öğretmen ne de yalnızca öğrencidir. Bankacı eğitim modelinin öğretmen-öğretmen, öğrenen-öğrenci ilişkisi, problem tanımlayıcı eğitim modelinde öğrenci-öğretmenler ve öğretmen-öğrenciler olarak değişmiştir (Freire, 2016). Konvansiyonel tiyatro yapısında bulunan, oynayan oyuncu-seyreden seyirci ilişkisi ise forum tiyatrodaki seyirci-oyuncu olarak yer bulur. Problem tanımlayıcı eğitim, geleneksel eğitim modellerindeki öğretmen ve öğrenci rollerini alt üst ederken, forum tiyatro konvansiyonel tiyatro da seyircilere ve oyunculara verilen rolleri alt üst eder. İngilizcede seyirci anlamına gelen “spectator” ve oyuncu anlamına gelen “actor” kelimelerinin bileşiminden oluşan “spect-actor” kavramı Türkçeye “seyirci-oyuncu” olarak çevrilmiştir. Bu bağlamda Boal’in, Freire’nin problem tanımlayıcı eğitim modelini tiyatro sanatına uyguladığı ifade edilebilir.

Ezilenlerin Pedagojisi’nde belirtilen mücadeleye dair kuramsal araçlar, Ezilenlerin Tiyatrosu’nda etkin bir uygulama aracına dönüşmüştür. Forum tiyatro ise ezilenin, hem söz hem düşünce hem de eylem olanakları açısından kendini gözlemlediği, eksiklerinin ve potansiyellerinin farkına vardığı bir alandır. Bir öğrenme ve deneyimleme alanı olarak forum tiyatro, Freire’nin sözünü ettiği bankacı eğitim modeline karşı, problem tanımlayıcı eğitim modeline uygun olarak tasarlanmış, demokratik bir modeldir. Boal tarafından forum tiyatro adı verilen teknikte, ezilen birey baskıdan kurtulmak için çözüm yolları arar. Forum tiyatro; herkesin fikrini özgürce açıklayabildiği, sahneye çıkabildiği, oyuncu olabildiği bir sistemdir. Ezilen birey, önce oluşturulan kurgu ortamında kendi gerçekliğini görebilmek, mevcut baskı durumunun üstesinden gelebilmek için bir takım rol oynama, canlandırma süreçlerine dâhil olur.

Katılımcısına kurgu ortamında gerçekliğe farklı açılardan bakabilme ve bunu prova edebilme olanağı sunan bir başka disiplin ise yaratıcı dramadır. Yaratıcı dramanın en temel özelliklerinden biri disiplinler arası bir alan olmasıdır, öz ve biçim açısından en yakın olduğu alan ise tiyatrodur. Tiyatro modelleri incelendiğinde, yaratıcı drama ile en fazla benzerlik gösteren tiyatro tekniğinin forum tiyatro olduğu görülecektir. Öz, biçim ve hedeflediği amaçlar açısından bu denli benzerlikleri olan iki alanın, karşılaştırmalı olarak incelenmesinin her iki alan açısından da yararlı olacağı düşünülmektedir.

Birey ve toplum açısından kritik öneme sahip bu iki alan arasında organik bir bağın henüz istenilen seviyede olmaması, Türkiye’deki kuramsal ve uygulamalı çalışmaların sayıca yetersizliği bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu çalışma, her iki alanın birbirinden yararlanabilmelerine olanak yaratabilmek, yaratıcı drama ve forum tiyatro arasındaki benzerliklerden doğan bağı daha belirgin kılabilmek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, “Yaratıcı drama ve forum tiyatro arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?”, “Yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun karşılaştırmalı bir analizinin yapılmasının sağlayacağı yararlar nelerdir?” sorularına yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, tarama modelinde yapılmış bir çalışmadır. Karasar'a göre (2017, s.109) "*Tarama, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır.*" Bu doğrultuda, çalışma kapsamında forum tiyatro ve yaratıcı drama hakkında yapılacak alan yazın taraması ile elde edilen veriler araştırmacının belirleyeceği bir sistem içerisinde bütünleştirilerek yorumlanacaktır.

Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Araştırmaya öncelikle Ezilenlerin Tiyatrosu başlığında, forum tiyatro ve Augusto Boal'in yazdığı ve onun hakkında yazılmış yayınların toplanması ile başlamıştır. Daha sonra, yaratıcı drama ve yaratıcı drama bileşenleri konusunda kaynaklar toplanmıştır. Bu süreçte Türkiye ve yurtdışı kaynaklı üniversite kütüphanelerinde araştırma konusunun anahtar sözcükleri kullanılarak arama yapılmış, bilimsel veri tabanlarından yararlanılmıştır. Bu çalışmalardan sonra yaratıcı drama alanındaki veriler üzerinde çalışılarak elde edilen bilgiler araştırma soruları doğrultusunda yorumlanmıştır. Bu incelemelerde forum tiyatro ve yaratıcı drama ilişkisi üzerine yapılmış araştırmalar odağa alınmıştır.

Doküman İnceleme

"*Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı ihtiyacı olan veriyi gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir.*" (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.189). Araştırma kapsamında 59 doküman incelenmiştir. Dokümanların bir kısmı Ezilenlerin Tiyatrosu genel başlığı altında yazılmış forum tiyatro tekniklerine değinen kaynaklardır. Diğer dokümanlar ise forum tiyatro ve yaratıcı drama alanlarında yapılmış araştırmalardır. Forum tiyatro ve yaratıcı drama başlıkları incelenirken her iki alanda gerçekleştirilen uygulamaları ele alan kaynaklar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmacının doküman incelemesi tekniği ile topladığı verilerden İngilizce olanlar öncelikle Türkçe'ye çevrilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin çözümlemesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239-240). Toplanan veriler araştırmacının başında sınıflandırılmış olan "yaratıcı drama eğitmeni/joker-kolaylaştırıcı", "yaratıcı dramada ve forum tiyatrodaki konu", "yaratıcı dramada ve forum tiyatrodaki katılımcılar", "yaratıcı dramada ve forum tiyatrodaki mekânın kullanımı" başlıkları altında tümdengelimci yaklaşım ile çözümlenmiş ve yorumlamaya tabi tutulmuştur.

Bulgular ve Yorum

1. Yaratıcı Drama Eğitmeni / Joker- Kolaylaştırıcı

Günümüzde hem bir yöntem hem de bir disiplin olarak kullanılan yaratıcı dramanın dört temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar; eğitmen (lider), konu, grup ve mekân şeklinde sıralanabilir (Adıgüzel, 2018). Lider kelimesi Türkçe sözlükte “*önder, şef anlamına geldiği gibi, bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse*” olarak da tanımlanır (www.tdk.gov.tr). Eğitmen kelimesi ise eğitim işiyle uğraşan kimse olarak açıklanır (www.tdk.gov.tr). Yaratıcı drama derslerinde ve atölyelerinde süreci yönlendiren kişi olarak, yaratıcı drama lideri ile birlikte yaratıcı drama öğretmeni ya da yaratıcı drama eğitmeni de kullanılmaktadır. Yaratıcı drama eğitmeni, ders ya da atölye sürecini önceden tasarlar. Süreç esnasında grubu ve konuyu belirlediği amaca doğru yönlendirir. Yaratıcı dramanın bileşenleri; eğitmen, grup, mekân ve konu göz önünde bulundurulduğunda, eğitmen bileşeni en önemli öge olarak dikkat çeker. Adıgüzel’e göre yaratıcı drama eğitmeni:

(...) katılımcılara “rehberlik” eden kişidir. Yaratıcı drama alanında süreci tasarlayan, biçimlendiren, yöneten /eğitmen-öğretmen kavramından; yaratıcı drama süreçlerine hâkim, kuramsal ve uygulamalı çalışmalarda yeterli, uygulama becerisi de olan ya da aynı süreçleri bilip, farklı bir alanda uzman olan, yaratıcı dramayı bir yöntem olarak kendi alanında kullanan öğretmen anlaşılmalıdır (Adıgüzel, 2018, s.102).

Yaratıcı dramanın çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimlerine olan katkıları her geçen gün yapılan yeni çalışmalar ile ortaya konulmaktadır. Bu yöntemin yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren tüm dünyada hızla yayılmasının ve kabul görmesinin ardında yatan nedenlerden biri de sözü edilen bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişim alanlarına olumlu anlamda katkısının olmasıdır. Yaratıcı drama etkinlikleri de tiyatro oyunu sahneleme çalışmaları da çocuklara farklı yararlar sağlamaktadır. Ancak yaratıcı drama, okul öncesi dönemindeki çocuklar göz önünde bulundurulduğunda tiyatroya kıyasla daha yararlı görülmektedir. San’a (2009, s.9) göre “*Okul öncesi dönemde ve ilköğretimin ilk sınıflarında tiyatro değil, drama çalışması yapılması uygundur.*” Yaratıcı drama yönteminin matematik, İngilizce vb. bir dersin öğretiminde etkili bir araç olarak kullanılabilmesinin de ayrıca önem arz ettiği düşünülmektedir.

Yaratıcı drama eğitmeninin, tiyatro alan bilgisine ve oyunculuk konusuna hâkim bir kişi olması beklenir. Yaratıcı drama eğitmeni bir diğer yönü ile de öğretmendir. Bu yüzden ki eğitmenin bir öğretmende olması gereken alan bilgisi ve meslekî yeterlik düzeyine sahip olması gerekir. Bir yaratıcı drama eğitmeni, gireceği derse ya da atölyeye önceden hazırlanarak gelir. Bu hazırlık, öncelikle çalışılacak gruba göre kazanımların belirlenmesi ve bu kazanımlara ulaşılmasını sağlayacak etkinliklerin yapılandırıldığı bir program ile gerçekleşir. Bu bağlamda yaratıcı drama eğitmeninin bir yönüyle eğitimci, diğer yönüyle ise sanat üreticisi olduğu söylenebilir.

Yaratıcı drama alanını geliştirmek ve eğitmenleri ortak bir etik sözleşme ile bilgilendirmek amacı taşıyan bir bildirge bulunmaktadır. Yaratıcı drama eğitmenlerine dair hakların, görevlerin temel alındığı eğitsel, sanatsal, ahlaki, vicdani ve entelektüel meslek etiğini konu alan ve yirmi dört maddeden oluşan “Yaratıcı Drama Eğitmenleri/Liderleri ve Tiyatro Pedagoglarının Uluslararası

Etik Davranış Bildirgesi”^{*} 30 Mart 2011 tarihinde oluşturulmuş ve Antalya’da açıklanmıştır. Bu bildiri ilk olarak yalnızca Türkiye, İngiltere ve Almanya arasında resmiyete kavuşmuştur. Daha sonra İtalya, Hırvatistan, Polonya ve Yunanistan da bu bildiriye imza atarak katılım göstermişlerdir. Yaratıcı drama eğitmenlerinin sahip olması gereken özelliklere, yeterliklere dair yapılan çalışmalar artmaktadır. Dolayısıyla bildiride sözü edilen yeterliklere sahip alan uzmanlarının da sayılarının çoğalması halinde, yaratıcı drama alanının tüm dünyada çok daha bilinen ve uygulanan bir yöntem olması beklenmektedir.

Yaratıcı drama ve forum tiyatro alanları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde; ilk olarak yaratıcı drama eğitmeni ve joker-kolaylaştırıcı dikkat çeker. Joker kelime anlamı olarak “*bazı kâğıt veya taş oyunlarında istenen kartın veya taşın yerine konabilen kart, her işe yarayan (kimse), her yerde kullanılabilen*” anlamlarına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Birbirine yakın bu üç tanım da Boal’in joker tanımlamasını belirli oranda karşılar niteliktedir. Joker adı, kâğıt oyunlarında bulunan ve destedeki her kartın yerine geçebilme özelliği olan karttan ilham alınarak verilmiştir. “*Her işe yarayan kimse*” ve “*her yerde kullanılabilen*” sözlük anlamları da Boal’in joker tanımını karşılamaktadır. Ezilenlerin Tiyatrosu’nda joker için kolay ve sihirli çözümleri açığa çıkardığı gerekçesiyle “*zorlaştırıcı*” (difficultator) kavramı da kullanılmaktadır. “*İmge tiyatrosunda ve forum tiyatrodaki joker-kolaylaştırıcı, bazen sürecin ‘zorlaştırıcı’sıdır.*” (Burlison, 2003, s.28). Joker daha sık kullanılan bir kavram olduğu için, forum tiyatrodaki oyuncular ile seyirci-oyuncular arasında ilişkinin sağlıklı yürütmesini sağlayan kişiye joker, atölye yönlendiricisine ise kolaylaştırıcı denilmesi farkların anlaşılması ve olası karışıklıkların önlenmesi açısından yararlı olabilir.

Forum tiyatrodaki joker ile Boal’in forum tiyatrosunun ortaya çıkışından daha önce yönettiği tiyatro oyunlarında kullandığı joker sistemi, işlevsel olarak birbirinden farklı araçlardır. Boal’in Arena Tiyatrosu’nda sahnelediği “*Düşünce*” (Opiniano), “*Arena Tirandentes’i Anlatıyor*”, “*Arena Zumbi’yi Anlatıyor*” ve “*Arena Bolivar’ı Anlatıyor*” oyunlarında aşamalar halinde temellendirilerek kullanılan joker sistemi, sahneleme ve oyunculuk ile ilgili zorlukları aşmada kullanılan bir sistemdir. Bu teknikte bir oyuncunun birçok karakteri oynaması hem sahneleme anlamında hem de sahnelemenin getirdiği mali yükü hafifletme anlamında kolaylık sağlamaktadır. Boal’in Arena Tiyatrosu’nda yönettiği tiyatro oyunlarında kullandığı joker sistemi ile forum tiyatrodaki joker aynı adlandırmayı paylaşsalar da temel kullanım açısından bambaşka araçlar olduklarının belirtilmesi, olası karışıklıkların önlenmesi açısından yararlı olacaktır.

Joker, Boal’e (2014) göre; forum tiyatrodaki oyunun kurallarını bilen, kurallar açısından yapılan yanlışları düzelteren, seyircileri çözüm için cesaretlendirerek neler yapabileceklerini göstermelerini sağlayan katılımcılar için kullanılan bir kavramdır. Joker kavramı için yalnızca; oyuncu, atölye yöneticisi, yönetmen ya da moderatör tanımları kullanılacak olursa bunlardan bazıları yetersiz bazıları ise yanlış olacaktır. Joker bu sayılan öğelerin bileşiminden oluşan ve içinde birçok yönü barındıran bir kavramdır. Joker tanımlanırken yapılan bir diğer hata da onu lider olarak tanımlamaktır. Aynı biçimde, forum tiyatro atölyesini yürüten kolaylaştırıcı için de lider ifadesinin kullanılması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Lider kelimesi, bir kişinin diğerlerinden daha önde ya da öncü olduğu anlamını taşır. Ezilenlerin Tiyatrosu’nun seyirciler, daha doğru bir ifade ile seyirci-oyuncular da

* Adıgüzel, Ö., San, İ., Domkowsky, R., Handweg, U., Hoffmann, K., Koch, G., Marx, S. (2011, Mart). Yaratıcı Drama Eğitmenleri/Liderleri ve Tiyatro Pedagoglarının Davranış ve Tutumuna İlişkin Etik Bildirge. San. İ, Tümtürk. T. (Ed.), 18.Uluslararası Eğitimde Yaratıcı Drama Semineri içinde (s.31-41) Antalya.

dâhil olmak üzere tüm katılımcıları eşit görmesi ve her türlü hiyerarşiyi reddetmesi bakımından jokerin lider sözcüğü ile tanımlanması doğru bir kullanım değildir.

Bir forum sahnesi oluşturulurken henüz seyirci karşısına çıkma aşamasına gelinmeden, atölye aşamasında oyuncuların bu konuda istekli olan bir kişi bu süreçte kolaylaştırıcı görevini üstlenebilir. Ezilenlerin Tiyatrosu'nda kolaylaştırıcı kavramı; atölye sürecini yönlendiren (yönetmeyen), oyunlar ve alıştırmalar hakkında bilgisi ve tecrübesi olan kişi olarak kullanılmaktadır. Bu kavram joker ile karıştırılmamalıdır. Bazı forum sahnesi çalışmalarında kolaylaştırıcı ve joker aynı kişi olabilmektedir. Aynı kişi hem geride bırakılan atölye çalışmalarını yönlendirebilir hem de bu atölye sürecinde ortaya çıkan oyun sahneleneyeceği zaman jokerlik görevini üstlenebilir. Bir diğer örnekte ise forum sahnesinde seyirci karşısına çıkılacağı zaman görev alacak olan joker ile geride bırakılan çalışma sürecinin kolaylaştırıcısı farklı kişiler olabilmektedir. Bu durum tamamen grup dinamiklerine göre değişebilmektedir. Her iki durum da uygulanabilir ve doğru kabul edilmektedir.

Forum sahnesinden önceki atölye aşamasında temel amaç grubun kendi vücudunu, algılarını keşfetmesi ve bu açılardan kendini olabildiğince geliştirebilmek adına belli alıştırmalara katılmasıdır. Boal'in Ezilenlerin Tiyatrosu çatısı altında yer verdiği alıştırmalar, oyunlar ihtiyaca ve amaca göre seçilerek uygulanabilir. Boal bu oyunların ortaya çıkışını şu şekilde aktarır: *“Bazı oyunlar (örneğin çıkış noktası olarak çocuk oyunları) ihtiyaçlarımıza göre uyarlanmış, bazıları uygulamalarımız sırasında icat edilmiştir; bazıları ise Bruegel kadar eskidir”* (Boal, 2010, s.83). Bu alıştırma serilerindeki temel amaç, bireyin kendi bedensel ve psikolojik gerçekleri ile tanışması, devam eden süreçte ise bu gerçekliği fark ederek onu bir mücadele aracı olarak kullanabilmesidir. Bu alıştırma serileri ve oyunlar, bireyin kendini nesne konumundan özne konumuna yükseltebilmesi, kendine dair güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varabilmesi için birer araç olarak görülmektedir.

Jokerin forum tiyatrodaki görevi ise şu şekildedir: Forum tiyatro bir oyun gibi görülecek olursa joker bu oyunun kurallarını bilen ve oyunun oynanmasına zemin hazırlayarak seyirci-oyuncuların sahnede fikirlerini ifade edebilmelerini sağlayan kişidir. Kolaylaştırıcı eşliğinde çalışan grup, seyirci-oyunculara sahnelemek üzere bir oyun hazırlar, bu oyun forum sahnesi olarak da adlandırılır. Bu sahnenin seyirci-oyunculara sunulmasından önce joker tüm katılımcıları karşılar, oyunun kurallarını anlatır. Daha önceden hazırlanmış olan sahne seyirci-oyuncu kitlesine sunulduğunda, joker sahnede sunulan problemi işaret ederek kahramanın ne yapması gerektiğini sorar. Hazırlanan sahne bir defa seyirci-oyunculara izletildikten sonra çözüm önerilerini alma aşamasına geçilir. Sahne tekrar oynanır, bu kez seyirci-oyuncular kendi çözümlerini en iyi hangi bölümde sunabileceklerini düşünüyorlarsa o bölüme gelindiğinde “Dur.” diyerek sahnedeki oyunu durdururlar. O anda başkahramanın yerine geçerek oyunu kendi çözüm önerilerine göre farklı bir sona götürmeye çalışırlar. Bir süre sonra katılımcılar hangi bölümde değişiklik yapmak istiyorsa o bölümü jokere söyler. Bunun üzerine oyuncular seyirci-oyuncunun söylediği noktadan oyunu başlatırlar. Seyirci-oyuncuların oyuna müdahil olmaları bu şekilde gerçekleşir.

Seyirci-oyuncu, sahne önerisini oynayarak sunduğunda, çözüm arama süreci ve mücadele başlar. Salonda bulunan tüm katılımcıların eşit derecede sahnedeki oyuna katılma ve söz hakkı vardır. Seyirci-oyuncu çözümünü sunduğunda, joker bu konuda bir yargıda bulunamaz. Bu çözümün işe yarayıp yaramayacağına karar verecek olan merci o anda orada bulunan katılımcılardır. Çözüm önerisi alındıktan sonra joker seyircilere dönerek “Sizce bu çözüm müdür?” sorusunu yöneltir. Seyirciler çözüm olduğunu düşünüyorlarsa bu önemli bir gelişmedir. Çözüm olduğuna kanaat

getirilen öneri daha sonra kullanılmak üzere saklanır. Bu kez joker yine seyirci-oyunculara döner ve başka çözüm önerilerinin de sunulmasına fırsat tanır. Her bir katılımcının dilediği kadar sahneye çıkarak önerilerini sunma hakkı vardır, bu konuda hiçbir kısıtlama yoktur. Ancak forum tiyatrosunun en zekice ya da en ilgi çekici çözüm yolunu bulma yarışması olmadığı akıldan çıkarılmamalıdır.

Sahnede kendi önerisini sunmak üzere bir seyirci-oyuncu varsa önerisi olan diğer seyirci-oyuncular sahnede olan katılımcıyı beklemek durumdadır. Forum tiyatrosunda hiçbir hiyerarşik yapıya yer yoktur. Çözüm önerisi sunma konusunda da bir kısıtlama yoktur. Sahnede sunulan baskı durumuna dair çözüm önerileri sona erdiğinde forum uygulaması sonlandırılır.

Seyirci-oyuncu mevcut probleme dair çözümünü sunduğunda joker kesinlikle yargılayıcı bir tutumda olmamalıdır. Jokerin değerlendirme, puan ya da onay verme gibi bir yetkisi de görevi de bulunmamaktadır. Forum tiyatrosunda bir yargı ya da kararda bulunulması gerekiyorsa, bunu tüm katılımcılar ortak bir şekilde yapar. Katılımcıların jokeri adil bulmadığı durumlarda oylama yaparak başka bir joker ile çalışmayı devam ettirme hakları da bulunmaktadır.

Boal, 1979 yılında Fransa’da gerçekleşen iki haftalık Ezilenlerin Tiyatrosu buluşmasında (La Quinzaine du Théâtre de l’Opprimé au Théâtre Présent) en az on jokeri gözlemleme şansı yakalar. Yaptığı gözlemler sonucunda ise jokerler için zorunlu olan bazı kuralların bulunduğu bir liste hazırlamıştır.

Jokerin dikkat etmesi gereken durumlardan biri sihirli çözümlerdir. Gerçek hayatta karşılaşılabilecek imkânsız ya da çok düşük ihtimali olan çözümlerin sunulması durumuna, sihirli çözüm denilmektedir. Boal’ın İngilizce büyü, sihir anlamına gelen “magic” adını verdiği bu durumda başkahramanın başına olmadık bir şey gelir. Örneğin başkahraman patronundan bir türlü zam alamadığı bir dönemde birden büyük ikramiyeyi kazanır ve zengin olur. Sihir türüne dair verilebilecek diğer örnekler ise başkahramanın karşısındaki ezen figürünün birden olumsuz özelliklerinden arınması, değişmiş gibi gösterilmesi ya da üzerinde çalışılan anti-modelde yer almayan, yaşanmamış olayların daha önceden yaşanmış gibi gösterilmesi olabilir. Özetle, forum tiyatrosunda günlük yaşam gerçekliğine aykırı durumların çözüm önerisi olarak sahneye getirilmesi kabul edilmemekte ve sihir olarak adlandırılmaktadır.

Klasik anlamdaki yaratıcı drama eğitimini ile süreçsel drama anlayışındaki yaratıcı drama eğitimini çeşitli farklılıklar göstermektedir. Yaratıcı drama eğitimcinin özelliklerine dair bir listeleme yapılacak olursa süreçsel drama anlayışındaki eğitimciyi kapsam dışı bırakmak, olası karışıklıkları önlemek adına yararlı olabilir. Bu bağlamda klasik anlamdaki yaratıcı drama eğitimci ve forum tiyatrosundaki joker-kolaylaştırıcıya dair en genel özellikler için şöyle bir karşılaştırma yapılabilir:

Tablo 1. *Yaratıcı drama eğitimci – joker-kolaylaştırıcı*

Yaratıcı Drama Eğitimci	Joker-Kolaylaştırıcı
Sürecin tamamını belirlemekle birlikte katılımcıyı merkeze alır.	Sürecin tamamında tüm katılımcılarla eşit söz hakkı vardır.
Eğitimci ve yönlendiricidir.	Yol gösterici ve moderatördür.

Tablo 1. *Yaratıcı drama eğitmeni – joker-kolaylaştırıcı (Devamı)*

Yaratıcı Drama Eğitmeni	Joker-Kolaylaştırıcı
Yaratıcı drama alanında eğitmenlik yapabilmesi için belirli bir öğrenim sürecini tamamlaması gereklidir.	Forum tiyatroya dair kuralları bilmesi ve benzer çalışma süreçlerinden geçmesi tavsiye edilir. Sertifika vb. kurumsal belge beklenmez. Bu anlamda uygulama tecrübesi önem arz eder.
Eğitmen katılımcıların talebi ile değiştirilemez.	Katılımcılar tarafından, adil davranmadığı düşünülen joker oylama yapılarak başka bir joker ile değiştirilebilir.
Katılımcıların kendilerini ifade etmelerini, gelişim ve yararlarını gözetir, estetik eğitimi önemser.	Oluşturduğu estetik alanda katılımcıların kendilerini ifade etmelerini sağlar, onların gelişim ve yararını gözetir.
Yaratıcı drama eğitmenlerinin uyması gereken bir etik bildirge (sözleşme) bulunmaktadır.	Jokerlerin uyması gereken (Boal tarafından) belirlenmiş teknik kurallar bütünü ve Ezilenlerin Tiyatrosu uygulayıcılarının tamamını kapsayan ilkeler deklarasyonu bulunmaktadır.
Sonuçtan öte sürece önem verir.	Sonuçtan öte sürece önem verir.
Öğretmen niteliğinde olmakla birlikte etkileşimli öğrenme - öğretme odaklıdır.	Hem öğretmen hem öğrencidir, etkileşimli öğrenme - öğretme odaklıdır.

Yaratıcı drama eğitmeni ve joker-kolaylaştırıcıya dair belirtilen özellikler göz önünde bulundurulduğunda, her ikisinin de katılımcıların gelişimleri ve değişimleri amacı ile çalışmalarını gerçekleştirdiği görülmektedir. Hem yaratıcı dramada hem forum tiyatroya, tüm kuralların ve düzenlemelerin katılımcının yararına olacak biçimde düzenlenmesi, her iki disiplinin de katılımcı merkezli bir çalışma biçimi olduğunu göstermektedir.

2. Yaratıcı Dramada Konu – Forum Tiyatroya Konu

Konu, kelime anlamı itibarıyla; konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje anlamına gelirken aynı zamanda, üzerinde konuşulan şey, bahis anlamına da gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Yaratıcı dramada ise konu, ilk etapta dört temel bileşenden biri olarak zihinde canlanır. Yaratıcı dramanın diğer üç bileşeni ele alındığında konu ögesi doğası gereği yaratıcı dramanın diğer bileşenlerine oranla daha geniş bir yelpazeyi kapsar. Yaratıcı dramada sayısız disiplin, sayısız konu ile rahatlıkla işlenebilir, bu konuda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. “Özel hayatlar ve evrensel değerlere ters düşen durumlar dışında ‘her şey’ konuyu oluşturabilir.” (Adıgüzel, 2018, s.125).

Yaratıcı drama yönteminde konu iki temel başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki; yaratıcı dramanın bir disiplin olarak ele alındığı disiplin boyutu, diğeri ise bir öğretim yöntemi olarak kullanıldığı yöntem boyutudur. Yaratıcı drama, herhangi bir dersin öğretiminde bir yöntem olarak kullanılacak ise konu, ilgili ders ne ise o ekseninde gelişecektir. Dolayısıyla yaratıcı dramanın bir yöntem ya da disiplin olarak kullanılması doğrudan konunun farklılaşması anlamına gelebilir.

Yaratıcı drama; bir estetik eğitim boyutu olarak ele alındığında ise işlenebilecek konu yelpazesi daha da genişleyecektir. Yaşanmış ya da kurgusal bir çatışma durumu yaratıcı dramada konuyu oluşturabilirken, herhangi bir resim, roman, şiir, fıkra, mit ya da bir tiyatro oyunu da konu olarak kullanılabilir. Yaratıcı drama yöntemi ile hangi konu işlenirse işlensin bu alanın, üzerinde çalışılan konuya daha derinlikli yaklaşabilmek ve katılımcısına daha fazla yarar sağlayabilmek

adına kullandığı belirli teknikleri vardır. Bu teknikler eğitim, psikoloji, tiyatro ve sinema gibi farklı alanlardan alınarak yaratıcı drama alanında kullanılmak üzere uygun bir şekilde dönüştürülmüştür.

Yaratıcı dramanın canlandırma aşamasında seçilen konular ve çatışma durumları bir tarafın salt haklı, diğer tarafın salt haksız olduğu durumlardan seçilmediği takdirde daha başarılı sonuçlar elde edilmesi olasıdır. Aksi yönde bir uygulama katılımcılarda çalışma isteği uyandırmayacağı gibi onları değerler dünyası ile ilgili düşünmeye de zorlamayacaktır. Tarafların paylaşacağı rollerde her iki tarafın da kendine göre haklı noktalarının olması, katılımcıyı oynadığı karakterle özdeşleşmeye itecektir. Bu durum iki tarafın da daha güçlü bir oyunculuk sergilemesine ve bunun sonucunda daha kaliteli bir çatışma sahnesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Bu noktada, yaratıcı dramada iyi ya da kötü oyunculuk gibi bir kavramın olmadığını da belirtmekte yarar bulunmaktadır. Belirtilmek istenen düşünce, kaliteli bir çatışmanın katılımcılara birçok açıdan yarar sağladığı gibi, oyunculuk anlamında da yarar sağlayabileceğidir.

Forum tiyatrodaki konu başlığı, yaratıcı dramaya kıyasla daha dar bir yelpazeyi kapsamaktadır. Örneğin, yaratıcı dramada konu başlığı olarak herhangi bir çatışma durumu ya da bir dersin belirli bir bölümü öğretim amaçlı konu olarak seçilebilir. Forum tiyatrodaki ise konu başlığı; baskı, ezen-ezilen ilişkisi gibi konulardan oluşmakta ve yaratıcı dramaya göre daha farklı bir mercekten ele alınmaktadır. Forum tiyatro; Ezilenlerin Tiyatrosu'nun en bilinen tekniklerinden biri olduğu için, alan hakkında pek fazla bilgisi olmayan bir kişiye dahi forum tiyatrodaki konu neler olabilir şeklinde bir soru yöneltildiğinde, ezme - ezilme ve baskı durumlarına dair cevaplar alınması olasıdır. Bu noktada forum tiyatrodaki konu olarak neden ısrarla baskı ve ezme - ezilme durumlarının seçildiğine bakmak daha net bir bakış açısı sağlayacaktır.

Aristotelyen poetikaya ve onun günümüz sanatındaki yansımalarına karşı çıkan Boal, bu poetikanın yerine ezilenlerin poetikasını önerir. Bunu yapmaktaki temel amacı ise seyircilerin sahnede olup bitenlere kendilerini kaptırmamalarını istemesi ve sahnedeki olayların nesnesi değil özneleri olmalarını istemesidir. Bu uygulamalardaki temel amaçlardan biri ezenin baskısını kırabilmektir. Ezilenlerin Tiyatrosu'nda baskı olarak fiziksel bir baskı örneklenebileceği gibi fiziksel hiçbir yansıması olmayan psikolojik bir baskı da konu olarak seçilebilmektedir. Bu noktada Freire'ye (2016, s.39) göre, *"A'nın nesnel olarak "B"yi sömürdüğü veya sorumlu bir kişi olarak özgüvenini pekiştirmesini engellediği herhangi bir durum, bir baskı durumudur."*

Forum tiyatrodaki baskı kavramı iki temel boyutta ele alınmaktadır, bunlardan ilki baskı gören tarafın mücadele edebileceği şiddette olan baskıdır. Bu baskı modelinde ezilen bireyin baskıyı kırabileceği şartlar az da olsa mevcuttur. Ezilen birey bu şartlarda belli stratejiler geliştirerek baskıyı kırmayı başarabilir ya da buna mantıklı çözüm önerileri ile teşebbüs edebilir. Bu durumda ezilen bireyin mücadele arzusunda olması büyük önem arz eder. Hem forum sahnesinde hem de gerçek hayatta, ezilen birey içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için belli bir çaba içerisinde değilse hiç kimse onu içinde bulunduğu durumdan kurtaramayacaktır.

Bir diğer baskı şekli ise saldırdır. Boal (2010) saldırıyı baskının ulaştığı son düzey olarak tanımlar. Ona göre 'baskı' fiziksel anlamda çözülebilecek özel bir fiziksel fenomen değildir. Saldırının kurbanları yalnızca fiziksel olarak güçlülense bu baskı kırılabilir, bu da yalnızca bir olasılıktır. Bu yüzden bir model saldırı sunarsa tek cevap teslimiyet olmalıdır, çünkü bu eylemin tüm açılımları fiziksel kuvvete dayanır. Böyle durumlarda en iyisi geri dönmek ve baskı görenin hangi noktalarda çözüme yönelik seçenekleri olduğuna bakmaktır. Dolayısıyla forum tiyatrodaki saldırı temalı anti-

modeller; çözüm seçeneklerinin kısıtlı olması sebebiyle olabildiğince seçilmemelidir. Ayrıca kendi sorunları için mücadele içerisinde olmayan ezilen bireyler ve problemleri de konu olarak seçilememektedir. Ezilen hem mücadele ve özgürlük talebinde olmalı, hem de içinde bulunduğu şartlar kurtuluş için bir olasılık barındırmalıdır. Bu şartlar mevcut değilse, tüm forum çalışması bir kısır döngüye girecek ve bu durum kısa bir süre sonra katılımcıları umutsuzluğa sürükleyecektir.

Forum sahnesinde seçilecek konunun çalışmayı gerçekleştirecek olan grubu yakından ilgilendiriyor olması bir gerekliliktir. Seçilecek problemin katılımcılar açısından yakıcı bir öneme sahip olması, gerçek bir sorun teşkil etmesi esastır. Dolayısıyla katılımcı sahnede gerçekleştirdiği eylemlerini kendi hayatında deneyimleyerek kendisi için yarar sağlayabilecektir. Forum sahnesine dair konu seçilmesi aşamasında, jokerin ya da kolaylaştırıcının çalışılmak üzere bir konu önermesi ya da daha önceden yaptığı bir forum çalışmasındaki konuyu sahnelemesi hem Ezilenlerin Tiyatrosu etiğine, hem dayanışma ruhuna hem de forum tiyatro kurallarına aykırıdır. Böyle bir durumda diyalogcu bir yaklaşımın varlığından söz edilemez. Bu örnek, Türkiye’de gerçekleştirilen kimi forum tiyatro çalışmalarında gözlemlenen ve kolaylaştırıcının düştüğü hataların başında gelir. Katılımcılara yaşadıkları baskı durumlarını sormak, bunları tahlil etmek ve devamında mevcut sorunlara ilişkin farklı forum sahneleri hazırlamak, Ezilenlerin Tiyatrosu’nun temel kurallarından biridir.

Katılımcılar konuyu seçmeden önce, kolaylaştırıcının yapması gereken önemli bir uyarı bulunmaktadır. Bu uyarı kısaca şu şekildedir; forum sahnesinde konu olarak çocukluk döneminde yaşanan bir baskı durumu seçilemez, zorunlu haller dışında kadınlar erkeklerin yerine, erkekler kadınların yerine geçemez, siyahi bireylerin yaşadığı bir baskı durumu varsa siyahi bireylerin yerine, yalnızca siyahi bireyler geçebilir. Üç maddeden oluşan bu uyarıların Boal’in kitaplarında yer almadığı fakat yönlendirdiği atölye ve forum tiyatro çalışmalarında uyguladığı bilinmektedir. Gökdağ (2017), sözü edilen üç maddenin Augusto Boal’in yönettiği atölyelerde uyguladığını bizzat gözlemlemiştir. Bu konu, Ezilenlerin Tiyatrosu alanında yazılan kitaplarda yer almamakla birlikte ağırlıklı olarak alanın uygulayıcılarının kullandığı bir yöntemdir.**

Sahneleme aşamasında estetik kaygılar göz ardı edilmemelidir. Forum sahnesindeki oyunculuklar, müzikler, danslar kısaca bir tiyatro oyununda seyirciye sunulmak üzere hazırlanan tüm öğeler, estetik bir şekilde sunulur. Tiyatro kısmına dair gösterilecek bir özensizlik tüm sürecin bir foruma dönüşmesine yol açacaktır. Aitchison’a (2003, s.50) göre “*Tiyatro öncelikle hayran bırakmadan ne öğretebilir ne de değiştirebilir.*”. Herhangi bir tiyatro oyunu bir mesaj iletmek istiyorsa, bunu mutlaka seyirciye estetik bir haz verecek şekilde yapmalıdır. Tiyatronun temel özelliklerinden biri sayılabilecek bu durum, şüphesiz ki forum tiyatro için de geçerlidir.

Bir problem sahnelenmek üzere ele alındığında, süreç imge tiyatrosu çalışmaları ile başlar. Bu yolun izlenmesindeki amaç imgeler yolu ile problemin daha net algılanabilmesidir. İletişim sözcükler aracılığı ile değil de imgeler aracılığı ile kurulmaya başlandığında; bireyin farkında olmaksızın uyguladığı otosansürün de önüne geçilmektedir.

“Nesnel gerçeklik şudur ki, yalnızca kelimelere bel bağladığımızda zihinlerimiz düşüncelerimizi sansürler, özellikle politik olarak doğru bir dil, birçok şekilde baskıları maskeleyerek için kullanılır. İmge tiyatrosu gerçekten de nesnel gerçekliğin dayattığı sansürü ortadan kaldırabilir,

** Prof. Dr. Ebru Gökdağ tarafından, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümünde gerçekleştirilen, Ezilenlerin Tiyatrosu tekniklerinin öğretildiği derste, araştırmacının 09/11/2017 tarihinde gözlemci olarak katılım gösterdiği ders notlarından alınmıştır.

böylelikle katılımcıları en derin düşüncelerini korkusuzca ifade etmeleri konusunda özgürleştirir.” (Gökdağ, 2002, s.99)

Bu bağlamda bireyin kendine uyguladığı sansürün, gerçekliğin ve ifade olanaklarının önünde sansürden daha tehlikeli ve daha etkili olduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan imge tiyatrosu; otosansürü devre dışı bırakabilme gücünü barındırdığı için, bireyin özgürleşmesi açısından en önemli araçlardan biri olarak görülebilir.

Anti-modelin sahnede dramaturjik olarak inşa edilmesi aşamasında ise sıklıkla kullanılan ve Boal’ın önerdiği yöntem doğaçlamadır. Doğaçlamalar sonucunda şekillenen sahne, tüm oyuncuların hem karakterlerine hem de sahnenin geneline farklı açılardan bakabilmeleri için belirli alıştırmalar ışığında tekrarlanır.

Forum sahnelerinin sonlandırılma aşamasına gelindiğinde bir çözüme ulaşılmış olması gereklilik olarak görülmemektedir. Bir forum tiyatrosu uygulamasında çözüm üretilebilmesi başarı olmadığı gibi, çözümsüzlük durumu da başarısızlık değildir. Aksi halde forum tiyatrosu nihai amacı çözüm üretmek olan bir tiyatrosu modeline indirgenmiş olur. Boal (2010) iyi bir tartışma yürütebilmenin iyi bir çözümden daha önemli olduğunu, çünkü seyircileri bir oyuna girmeye iten gücün çözüm değil tartışma olduğunu belirtir.

Tablo 2. *Yaratıcı dramada konu-forum tiyatrosunda konu*

Yaratıcı Dramada Konu	Forum Tiyatrosunda Konu
Konu yelpazesi etik sınırlar içerisindeki her türlü yaşantı ve disiplini kapsar.	Konu yelpazesi birçok güç ilişkisini kapsamakla birlikte, özelde baskı ezme-ezilme durumları ile sınırlıdır.
Konunun özümsemesi için özel teknikler bulunmaktadır.	Konunun özümsemesi için özel teknikler bulunmaktadır.
Katılımcıların yaşantılarından yola çıkılır.	Katılımcıların yaşantılarından yola çıkılır.
Kurgu ve gerçek bir aradadır.	Kurgu ve gerçek bir aradadır.
Üzerinde çalışılacak konu, eğitimci ya da katılımcılar tarafından seçilebilir.	Üzerinde çalışılacak konu önerisi, mutlaka katılımcıların ortak kararı ile atölye sürecinde ortaya çıkmalıdır.
İşlenen konular gerçekliğin ve geleceğin provası niteliğindedir.	İşlenen konular gerçekliğin ve geleceğin provası niteliğindedir.

Yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun birçok noktada ortak paydada buluştuğu görülmektedir. Ancak hem ele alınan konuların içeriği, kapsadığı yelpaze hem de bu konuların seçilme yöntemi noktasında yaratıcı drama ve forum tiyatrosu birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara rağmen kurgu ve gerçeğin bir arada olduğu bir çatı altında, katılımcılarına gerçekliği ve geleceği prova etme şansı tanımları dikkat çeken önemli bir ortak nokta olarak görülmektedir.

5. Yaratıcı Dramada Grup – Forum Tiyatroda Grup

Grup kelime anlamı itibarıyla “küme, ortak özellikleri olan varlıklar, nesnelere bütünü, görüşleri çıkarları bir olan kimseler bütünü, ekip” anlamlarına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Yaratıcı dramada grup ise yaratıcı drama yapmak amacıyla bir araya gelmiş katılımcıların oluşturduğu topluluğa verilen isimdir. Yaratıcı drama, özü itibarıyla bireylerin topluca katılarak gerçekleştirdiği bir etkinlik olduğu için yaratıcı dramada grup ögesi sürecin kendisi ve başarısı açısından önem arz eder.

Bir yaratıcı drama katılımcısı, doğaçlama rol oynama süreçleri içerisinde bir karakteri canlandırırken her ne kadar kurgu ortamında başka birini canlandırırsa da kendi yaşantısı mutlaka oynadığı karaktere etki edecektir. Dolayısıyla katılımcılar grup içerisinde yaşantıları ile var olmaktadır. Katılımcıların yaşantılarının ele alınan konuyu etkilediği ölçüde grubun özelliklerini de etkilediği ifade edilebilir.

Yaratıcı drama etkinliğinde bir araya gelmiş katılımcılarda aranan özelliklerin başında istekli olmak gelir. Katılımcıların oyunculuk ve yaratıcı drama deneyimleri öncelikli değildir. Bu bakımdan bir yaratıcı drama katılımcısının istekli olması, grup içi iletişim ve etkileşimin de sağlanmasını etkileyeceği için aranan özelliklerin başında gelir. İsteksiz bir katılımcı, hem kendi yaratıcılığını hem de grubun diğer bireylerini kısıtlayacağından yaratıcı drama etkinliğinin önünde büyük bir engel olarak görülebilir. Bir grubun çoğunluğunun isteksiz olduğu bir yaratıcı drama etkinliği ise etkileşim, iletişim, keyif alma ve canlandırma gibi temel öğeler bakımından oldukça eksik kalacaktır. Böyle bir duruma genellikle ilk defa bir araya gelmiş katılımcıların oluşturduğu gruplarda rastlanmaktadır. Bu durumda eğitmen, grubu kısa süre içinde gözlemler ve bu olumsuz durumu gidermek adına çözümler düşünür. Her zaman olmasa da grubun oynayacağı iletişim - etkileşim oyunları ve kaynaştırma oyunları, bu tür problemleri gidermede yararlı olmaktadır. Böyle bir durumda eğitmenin öne çıkmadan yapacağı bir müdahalenin, süreci olumlu bir çizgiye çekmesi beklenmektedir.

Bir yaratıcı drama oturumunda eğitmenin katılımcıları gruplara ayırması gerekebilir. Böyle bir gruplama, eğer o çalışma için özel bir kazanıma yönelik bir amaç düşünülmüyorsa karışık gruplar halinde olmalıdır. Bu durum katılımcıların kendilerini diğer katılımcılara göre daha yakın hissettikleri kişilerle aynı grupta olmalarını engelleyeceği için grup içi etkileşimin önünü açacaktır. Katılımcıların yakın olduklarını hissettikleri kişilerle aynı grupta olmaları ilk bakışta olumlu bir durum gibi gelebilir. Ancak bu yönde bir uygulamanın sürecin ilerleyen bölümlerinde çeşitli iletişim bozukluklarına ve özellikle grup içerisinde bölünmelere yol açması olasıdır.

Çocuklarla yapılan yaratıcı drama etkinliklerinde gruptaki katılımcıların sayısı önemlidir. Bu etkinliklerde kazanımların sağlanabilmesi ve çocukların tehlike oluşturması muhtemel hareket ve davranışlarının kontrol altında olabilmesi için, katılımcı sayısının fazla olmamasına dikkat edilmelidir. Yetişkinler ile yapılan drama etkinliklerinde, bu sorunun bir şekilde üstesinden gelinse de çocuklar söz konusu olduğunda istenmedik durumlarla karşılaşılması olasıdır. Yaratıcı drama grubu oluşturulmadan bu etmenler dikkate alınmalı ve bu ilkeler ışığında katılımcı sayıları belirlenmelidir.

Yaratıcı dramada katılımcılar ve katılımcıların oluşturduğu grup, geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu gruplar küçük yaşta çocuklardan oluşabileceği gibi, yaşça çok daha büyük katılımcılardan da oluşabilir. Örneğin; yaratıcı drama harfler ve rakamlar gibi temel bilgilerin öğretiminde ya da karmaşık bir meslek dalının hizmet içi eğitiminde kullanılabilir. Yaratıcı dramada konu başlığının geniş bir yelpazeyi kapsamaması gibi, grup başlığı da farklı yaşlardan, farklı alanlardan katılımcıları

kapsayabilir. Bu bağlamda, yaratıcı dramının dünyanın farklı yerlerinden sayısız insanın bulunduğu bir ortak payda olduğu ifade edilebilir.

Birçok noktada yaratıcı drama ile benzerlik gösteren forum tiyatrosu, katılımcılar açısından da önemli benzerlikler göstermektedir. Forum tiyatrosunun katılımcıları da çocuklar ve yetişkinler olabilmektedir. Ancak forum tiyatrosu uygulayıcıları arasında bu konuda bir fikir birliğinin bulunmadığı unutulmamalıdır. Forum sürecinden önce gerçekleştirilen imge tiyatrosu çalışmalarında ve sürecin diğer bölümlerinde katılımcılar soyutlama içeren çalışmalar yapmaktadır. Bu durum kimi Ezilenlerin Tiyatrosu uygulayıcılarının zihninde çocuklarla forum tiyatrosu çalışmaları yapılıp yapılamayacağına dair soru işaretleri oluşturmaktadır. Çocuklar ile çalışma gerçekleştirilebilme noktasında forum tiyatrosu ve yaratıcı drama arasında bir irdeleme yapılabilir. Örneğin ortalama beş yaşında olan bir çocuk grubu ile rahatlıkla yaratıcı drama etkinliği gerçekleştirilebilirken aynı grup ile forum tiyatrosu yapmanın oldukça güç olduğu düşünülmektedir. Çocuklar ile forum tiyatrosu yapılmasına itiraz eden uygulayıcılar bu noktada oldukça haklı görülmektedir. Ancak on iki yaşında olan bir çocuk katılımcı grubu ile forum tiyatrosu uygulamasının belirli bir pedagojik plan dâhilinde gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bu konuda henüz tam olarak bir fikir birliği sağlanmadığından, bu konunun tüm yönleriyle detaylı bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Çocuklarla forum tiyatrosu uygulamalarının yapılıp yapılamayacağı, çalışılması gereken ayrı bir konu başlığı olarak görülmektedir.

Forum tiyatrosu ve yaratıcı dramada grup konusu tartışılırken katılımcıların özellikleri ve orada bulunma nedenleri düşünüldüğünde, her iki alanın katılımcıları ile ilgili temel farklılık bu noktada gerçekleşmektedir. Bilindiği gibi forum tiyatrosu, Ezilenlerin Tiyatrosu'nun en bilinen tekniklerinin başında gelmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere forum tiyatrosunun çalışma alanı ezilen, baskı gören ve bu problemlerini çözmek amacıyla bir araya gelen bireylerdir. Forum tiyatrosunda grup başlığı iki temel noktada incelenebilir. Bunlardan ilki belli bir problem, baskı durumunu çözmek amacıyla bir atölye çalışması için bir araya gelmiş bireylerdir. Diğer grup başlığı ise daha önceden hazırlanmış olan forum sahnesini izlemeye gelen seyirci-oyunculardır. Yalnızca forum tiyatrosu tekniklerinin öğretiminin amaçlandığı atölye çalışmaları burada kapsam dışı olarak değerlendirilebilir.

Sözü edilen ilk grup başlığındaki katılımcılar, bir kolaylaştırıcı eşliğinde çözmek istedikleri problem durumu ne ise onun üzerinde dayanışma halinde çalışırlar. Bu grup, anti-modeli üretir ve seyirci-oyunculara sahneler. Ezilenlerin Tiyatrosu'nda her ne kadar herkes hem seyirci hem de oyuncu olabilse de anlaşılabilirlik açısından bu gruba atölye ya da oyuncu grubu demek uygun olacaktır. Forum tiyatrosunda oyuncu grubunun yaptığı çalışmalar, konvansiyonel tiyatrosu örneklerinde tiyatrosu ekibinin yaptığı çalışmalar ile belli bir noktaya kadar benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin çoğunu biçimsel yapılar oluşturmaktadır.

Bir forum tiyatrosu atölyesinde tüm gruba öncelikle açıklanması gereken önemli noktalardan biri, hiçbir şekilde şiddete, acıya ve rekabete yer verilmemesi gerektiğidir. Ezilenlerin Tiyatrosu'nun tüm tekniklerinde dayanışma esastır. Bu bağlamda bir forum tiyatrosu grubunda, tüm grup bu bilinç ve dayanışma ruhunu korumakla yükümlüdür. Boal'e göre, *"Hiçbir şey, hiçbir zaman rekabetçi tarzda yapılmamalıdır; biz kendimizden daha iyi olmaya çalışırız, başkalarından değil."* (Boal, 2010, s.15). Forum tiyatrosunun rekabet konusuna yaklaşımı ve her türlü acının karşısında yer alan tavrı, yaratıcı drama alanı açısından değerlendirildiğinde aynı şekilde kabul görür. Yaratıcı drama çalışmalarındaki oyunlarda da, tıpkı forum tiyatrosu egzersizlerinde olduğu gibi iki ya da daha fazla katılımcı karşılıklı bir şekilde oyun oynar. Her iki çalışmanın da belirli bölümlerinde katılımcılar karşılıklı konum alırlar fakat birbirlerine karşı değil, birbirleri ile dayanışma içerisindedirler.

Forum sahnesinde oyuncular ile seyirci-oyuncular arasında bir rekabet vardır. Sahnedeki oyuncular, olayların ezenin kazanacağı şekilde sonuçlanması için çabalar. Seyirci-oyuncular ise başka bir son, başka bir dünyanın mümkün olduğuna inanır ve bu amaç doğrultusunda eylemde bulunurlar. Bu noktada ortada önemli bir rekabet bulunmaktadır. Ancak bu rekabeti ortaya çıkaran en temel durumun dayanışma olduğu, rekabetin temel motivasyonunun ezilenin yararı olduğu asla unutulmamalıdır. Sahnedeki oyuncuların ve seyirci-oyuncuların belirli bir rekabet içerisinde oldukları fakat rakip olmadıkları söylenebilir.

Forum tiyatro çalışmalarında, ezenin baskısının ne kadar zor kırılabileceğini göstermek için ezeni oynayan oyuncu ya da oyuncular büyük bir direnç gösterir. Bu direnç sahnenin sonuna kadar devam eder. Ezeni oynayan oyuncu ya da oyuncuların, sahne üzerindeki amaçları oyunu aynı son ile bitirmektir. Gerçek hayatta da ezen, ezme durumunu gerçekleştirdiği sürece rahattır, bu rahatlığını koruyabilmek için uyguladığı baskının şiddetini artırmaktan geri durmayacaktır. Dışarıdan bir müdahale olmadığı sürece ezme durumunu sonuna kadar götürebilme niyetindedir. Forum tiyatrodaki ezeni oynayan oyuncu grubunun, ezme durumunu ısrarla devam ettirmesi, baskının gerçek hayatta ne kadar zor kırıldığı ve ezenin değişmezliğinin forum sahnesine bir yansımasıdır. Forum tiyatrodaki ezenin değişmezliğine ilişkin bir diğer nokta ise seyirci-oyuncuların her karakterin yerine geçme özgürlükleri bulunurken ezenin yerine geçemeyişidir. Bir seyirci-oyuncu ezenin yerine geçtiğinde, ezen karakterin uyguladığı baskının azalması ya da sahnenin başka bir yöne doğru ilerlemesi mümkün olabilmektedir. Ezilen bireyin günlük yaşantısında karşılaştığı herhangi bir baskı durumunda ezen karakterin yerine geçme şansı bulunmadığı gibi forum tiyatrodaki da bu şans bulunmamaktadır.

Forum tiyatrodaki sahneyi hazırlayan grubun oyunculuğu, problemin anlaşılabilmesi ve çözüm aranabilmesi açısından önemlidir. Bu grup profesyonel oyuncu olmak zorunda değildir. Forum tiyatro ile ilgili yazılmış kimi kaynaklarda bu gruba profesyonel grup tanımlaması yapılmıştır. Bu tanım, forum tiyatro hakkında bilgisi olmayan fakat anlamak için çabalayan kişiler için kafa karıştırıcı olabilmektedir. Sahnedeki grup profesyonel olarak adlandırılırsa seyirci-oyuncular da bir süre sonra kendilerini amatör grup olarak adlandırmaya ya da bu yönde bir his geliştirmeye başlayacaktır. Profesyonel - amatör gibi adlandırmalar çağrıştırdıkları statü gerekçesiyle Ezilenlerin Tiyatrosu anlayışına aykırıdır. Ayrıca Boal'ın hiçbir kitabında böyle bir tanıma rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu gruba oyuncu grubu denilmesi daha uygun olabilir. Bu gruptaki oyuncuların geçmişte tiyatro eğitimi almış olmalarına, hatta tiyatroya gitmiş olmalarına dahi gerek yoktur. Ezilenlerin Tiyatrosu çatısı altında herkes oyuncudur, oyunculuk da tiyatro da kimsenin tekeli altında değildir.

Forum tiyatrodaki grup başlığının ikinci noktasını oluşturan katılımcılar ise daha önceden hazırlanmış olan forum sahnesini izlemek ve çözüm önerilerinde bulunmak üzere bir araya gelmiş bireyler yani seyircilerdir. Bu grup, sözü edilen atölye grubuna ve çalışmalara katılmayan, belki de ilk defa o gün orada bir araya gelmiş katılımcılardır. Bu gruba seyirci-oyuncular denilmektedir. Seyirci-oyunculara dair sözü edilmesi gereken önemli noktalardan biri ise eğer özel bir çalışma amacı bulunmuyorsa katılımcı kitlesinin mutlaka homojen bir yapıdan meydana gelmesi gerektiğidir. Belli bir problem durumunu çözmek ya da öneri getirmek üzere bir araya gelmiş bir seyirci-oyuncu kitlesi; farklı alanlardan, farklı yaş ve özelliklerden oluşur. Örneğin bir fabrikada çalışan işçi grubunun oynayacağı ve işçilerin problemlerinin ele alındığı bir forum sahnesinde, seyirci-oyuncular yalnızca işçilerden oluşursa bu ideal bir seyirci-oyuncu kitlesi olarak değerlendirilemez. Böyle bir forum sahnesinde işçilerin yanı sıra patronlar, fabrikadaki müdürler, müdür yardımcılar, şoförler vb. diğer görevlerde bulunan kişilerin de seyirci-oyuncu olarak orada bulunması bir gerekliliktir.

Seyirci-oyuncu kitlesinin farklı statü ve özelliklerden meydana gelmesinin yanı sıra, katılımcı bir tavır sergilemesi de bir gerekliliktir. Seyirci-oyuncuların katılımı, forum tiyatrosunun güç aldığı en önemli noktalardan biridir. Bu durum sağlanamadığı takdirde forum tiyatrosu, bir problem durumunun sahnelendiği herhangi bir tiyatro modeli olarak kalacaktır.

Dünyada yüz elliden fazla ülkede icra edilmekte olan Ezilenlerin Tiyatrosu çalışmaları arasında, en dikkat çekici örneklerin başında Jana Sanskriti topluluğu gelmektedir. Jana Sanskriti, Hindistan'ın yüzlerce köyünde, sayıları milyonları bulan seyirci-oyuncularla forum tiyatro uygulamaları gerçekleştiren, amacı ezilen bireylerin özgürleşmesine katkıda bulunmayı amaçlayan bir gruptur. Ayrıca bu grup aralarında İngiltere, ABD, Kanada, Arjantin, Bangladeş, Avusturya, Fransa, Almanya, Kırgızistan, Brezilya, Belçika, Hollanda, İsviçre, İspanya, Hırvatistan gibi çeşitli ülkelerin bulunduğu ülkelerde Ezilenlerin Tiyatrosu ile ilgili gösteriler, atölye çalışmaları, seminerler düzenlemektedir (Gökdağ, 2015, s.101). Jana Sanskriti grubunun ne denli geniş bir katılımı Ezilenlerin Tiyatrosu çalışmaları gerçekleştirdiğini görmek için Gökdağ'ın şu cümlelerine yer vermek yararlı olacaktır. “2006'da yapılan *Muktadra Seyirci-oyuncu Festivaline 12 bin seyirci-oyuncu katılmıştır. Ancak, festival hasat mevsimine denk geldiği için katılımın sadece on iki bin olduğu, gerçekte rakamın iki-üç milyon olduğunun tahmin edildiği söylenmektedir*” (Gökdağ, 2015, s.88). Jana Sanskriti'nin Boal'in geçmişte hayalini kurduğu bir grup olduğu, dünyanın diğer bölgelerinde Ezilenlerin Tiyatrosu uygulamaları gerçekleştiren topluluklara olumlu yönde örnek olabilecek çalışmalar yaptığı ve Boal'in hayalini bir aşamaya kadar gerçekleştirdiği ifade edilebilir.

Yaratıcı drama alanında olduğu gibi Ezilenlerin Tiyatrosu alanında da uygulayıcıları ilgilendiren bir ilkeler deklarasyonu bulunmaktadır. Başta Ezilenlerin Tiyatrosu uygulayıcıları olmak üzere, bu alana ilgi duyan tüm bireyleri ilgilendiren bildirgenin temel amacı; dünyanın farklı bölgelerindeki Ezilenlerin Tiyatrosu Merkezlerinde ve diğer kuruluşlarda Boal'in yöntemlerini kullanan grupları ve bireyleri temel prensipler açısından bilgilendirmektir.

Tablo 3. *Yaratıcı dramada grup – forum tiyatrosunda grup*

Yaratıcı Dramada Grup	Forum Tiyatrosunda Grup
İsteyen herkes katılımcı olabilir.	Öncelikle ezilen baskı gören bireylerle çalışılır ancak isteyen herkes katılımcı olabilir.
Seyircisi yoktur, iç izleyici vardır.	Hazırlık, atölye sürecinde iç izleyici, forum oyunu aşamasında ise seyirci-oyuncular vardır.
Katılımcıların karşı oldukları bir kişi ya da topluluk yoktur.	Katılımcılar ezene karşıdır. Ezen karşısında başarılı olabilmek için strateji geliştirip bu stratejilerini hayata geçirmek için mücadele ederler.
Katılımcılar arasında rekabet yoktur. Birbirleri ile olan etkileşim ve uyum süreç açısından önem arz eder.	Katılımcılar arasında rekabet yoktur. Ancak forum sahnesinde oyuncular ve seyirci-oyuncular arasında bir rekabet vardır. Katılımcıların birbirleri ile olan etkileşim ve uyumları süreç açısından önem arz eder.
Tüm katılımcıların zihinsel, bedensel, duyuşsal performansına dayalıdır. Herkes hem oyuncu hem de seyircidir.	Tüm katılımcıların zihinsel, bedensel, duyuşsal performansına dayalıdır. Herkes hem oyuncu hem de seyircidir.

Tablo 3. *Yaratıcı dramada grup – forum tiyatrodaki grup (Devamı)*

Yaratıcı Dramada Grup	Forum Tiyatrodaki Grup
Bir grup etkinliğidir, mutlaka grup ile gerçekleştirilir.	Bir grup etkinliğidir, mutlaka grup ile gerçekleştirilir.
Katılımcılarda deneyim, oyunculuk bilgisi ya da herhangi bir diploma vb. şart aranmaz. Gönüllü ve istekli olmak esastır.	Katılımcılarda deneyim, oyunculuk bilgisi ya da herhangi bir diploma vb. şart aranmaz. Gönüllü ve istekli olmak esastır.
Katılımcılar belirli zihinsel, bedensel, duyuşsal hazırlık ve ısınma süreçlerinden geçerler.	Katılımcılar belirli zihinsel, bedensel, duyuşsal hazırlık ve ısınma süreçlerinden geçerler. Bu süreçte mutlaka imge tiyatrosu teknikleri ile ezen-ezilen ilişkisinin öğrenilmesi gerekir.
Katılımcıların hepsinin eşit bir şekilde oynama, eylemde bulunma hakkı vardır.	Katılımcıların hepsinin eşit bir şekilde oynama, eylemde bulunma hakkı vardır.
Belirli bir katılımcı sayısının üzerinde gerçekleştirilmesi sorun yaratabilir. İdeale yakın katılımcı sayısı vardır.	Atölyeler söz konusu olduğunda ideale yakın katılımcı sayısı vardır. Forum sahnesi ise beş-on kişilik bir grupla da binlerce kişi ile de gerçekleştirilebilir.
Her alandan katılımcılarla gerçekleştirilebilir. Grubun niteliğini konu ve eğitsel amaç belirler.	Sürecin sağlıklı işleyebilmesi için katılımcı kitlesi (homojen bir yapıdan) o alandan farklı statüdeki kişilerden oluşmalıdır. Örneğin hastanede yaşanan bir problem için katılımcılar arasında hemşireler, doktorlar, görevli memurlar vb. farklı konum ve görevlerdeki kişiler olmalıdır.

Yaratıcı drama ve forum tiyatro katılımcılar açısından karşılaştırıldığında, belirli noktalarda farklılıklar gözlemlense de genel anlamda benzer yapıların ve uygulama yöntemlerinin olduğu görülmektedir. Sözü edilen yapı ve yöntemlerin her iki alan açısından da tamamen katılımcı için var olması önemli bir ortak payda olarak dikkat çekmektedir. Hem bireye hem de kolektife ait düşüncelerin birlikte var olabildiği, gelişebildiği demokratik bir ifade ortamının varlığı, yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun bulunduğu bir diğer ortak nokta olarak dikkat çekmektedir.

7. Yaratıcı Dramada Mekân – Forum Tiyatrodaki Mekân

Mekân kelime anlamı olarak “*yer, bulunulan yer, ev, yurt, uzay*” biçiminde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov). Birçok sanat dalında önemli bir öge olarak göze çarpan mekân, gerek kurgusal yaşantıların gerekse gündelik yaşantıların önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Mekân kavramı yaratıcı drama açısından ele alındığında ise bu kavramın yaratıcı dramının dört temel bileşeninden biri olduğu görülmektedir.

Yaratıcı drama çalışmaları, tiyatrodaki oyun provaları ile benzerlik göstermektedir. Her iki çalışmada da belirli bir grup ve o grubu yönlendiren bir kişi, belirli bir konu, o konu üzerinde gerçekleştirilen canlandırma süreçleri ve ideal birer çalışma mekânı bulunmaktadır. Her iki alan açısından sıralanan bu ögeler göz önünde bulundurulduğunda en büyük benzerlik çalışma mekânı olarak dikkat çeker. Bir tiyatro oyununun üretim sürecinde gereken prova alanı ile bir yaratıcı drama etkinliği için gerekli çalışma mekânı neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Her iki çalışma da tüm grubun

rahatlıkla hareket edebileceği, canlandırma süreçlerini engelsiz bir şekilde gerçekleştirebileceği ideal büyüklükte bir mekâna gereksinim duyar. Yaratıcı drama çalışmalarını çerçeve sahneye hapsedmek ise pek doğru bir yöntem olarak görülmemektedir. Nitekim yaratıcı dramanın doğası ve en temel öğeleri düşünüldüğünde bu uygulamanın doğru olmadığı kolaylıkla fark edilecektir. Bu konuya Brian Way net bir ifade ile açıklık getirmiştir:

...Eğitimde drama için seçilebilecek bütünü ve tamamen yanlış bir mekân vardır: Bu, geniş bir odanın ya da salonun bir ucunda kurulmuş olan geleneksel çerçeve sahnesidir. Bu belirli ortam, doğrudan o mekândan ayrıksılığı belli eder. Çünkü mekânla bütünleşebilmiş değildir. Bu algı da sahneden seyirciye doğru oynanan tek yönlü oyun algısını tetikler. (Way 1967'den aktaran Metinnam, 2011, s.92)

Yaratıcı drama çalışmaları, katılımcı grubunun özelliklerine göre temel şartların sağlanması halinde hemen her mekânda gerçekleştirilebilir. Örneğin çocuklarla yapılacak bir çalışmada, gereken güvenli ortamın sağlanması ve dikkat dağıtıcı unsurların yok edilmesi halinde rahatlıkla bir yaratıcı drama etkinliği gerçekleştirilebilir. Yaratıcı drama etkinlikleri ideal şartların sağlandığı bir sınıfta gerçekleştirilebileceği gibi, parklar, müzeler, tatil kampları, galeriler, fabrikalar vb. mekânlarda da gerçekleştirilebilir. Belirli konuların daha iyi özümzeneceği düşünülüyorsa konu ile ilgili özel mekânlarda çalışmalar yapılabilir. Forum tiyatrodaki ise belirli bir konuya göre özel mekân tercihinin olduğu uygulamalar bulunmamaktadır.

Tiyatro sanatında mekân kavramı, yaratıcı dramaya kıyasla daha farklı bir şekilde kullanılmaktadır. “Tiyatro” kelimesinin, “bakılan yer” (gösteri, oyun yeri) anlamında, Yunanca’da kullanılan “theatron” kelimesinden geldiği bilinmektedir” (Çamurdan, 1996’dan aktaran Çıyan, 2007, s.9). Tiyatro sanatı, adını her ne kadar bir yeri ve mekânı işaret eden bir kelimedenden almış olsa da başlangıçta mekânın ön planda olduğu bir sanat değildir. Ancak tiyatro tarihindeki önemli örnekler incelendiğinde zaman içerisinde tiyatronun bir mekân sanatına evrildiği görülmektedir.

Tiyatroda mekân Antik Yunan döneminden itibaren bir ayırım unsuru olarak kullanılmıştır. Bu ayırım ilk bakışta seyirci ve oyuncu ayrımı olarak görülebilir ancak yaşamın her alanında olduğu gibi sınıfsal ayırım burada da kendini göstermiştir. Roma döneminde seyircilerin sosyal konumlarına göre ayrıldıkları bilinmektedir. Elizabeth döneminde ise tiyatro seyircileri arasındaki ayırımın doğrudan seyircilerin sosyal statüleri ve maddi güçleri ile ilgili olduğu bilinmektedir. “İki üç bin kişi alan bu tiyatrolara gelen...halkın en paralıları ya sahnede ya da sahne yanındaki localarda oturuyorlardı. Orta gelirliler galerilere geçiyorlar, en düşük girişi ödeyenler avluda ayakta seyrediyorlardı” (Sokullu, 1969’dan aktaran Altun, 2012, s.18). Bu örnekten hareket ile seyirciler arasında bulunan sosyolojik ve ekonomik farklılıkların, tiyatro mekânı içerisinde aynı zamanda fiziksel bir ayırım unsuruna dönüştüğü görülmektedir.

Günümüz tiyatroları mekân açısından irdelendiğinde seyir ve oyun yeri arasındaki keskin ayırım dikkat çeker. Bu ayırım doğal olarak seyirci ve oyuncu arasındaki rolleri de keskin bir şekilde belirler. Konvansiyonel tiyatro örneklerinde seyircinin görevi parasını ödeyip biletini alması, sessizce salona girip en ufak bir gürültü etmeksizin oyunu izlemesi, görevini icra eden oyuncuların alkışlaması ve sonra da evine dönmesidir. Yıllar boyunca tekrar edilen bu kurallar silsilesi öylesine kabul görmüştür ki seyirci tiyatro salonunda sözü edilen bu kurallardan birine dahi uymayacak olsa, ayıplanması ve tepki görmesi kuvvetle muhtemeldir. Konvansiyonel tiyatronun böylesi bir baskı

unsuru olabilmesi mevcut mekân yapısı, bu mekânda seyirciyi konumlandırma şekli ve dolayısıyla onu indirgediği konum ile açıklanabilir.

Gelişen tiyatro mekânları, alışveriş mağazalarının, tarihsel miras yerlerinin ve diğer turistik mekânların yayılmasına paralel olarak, son dönemdeki kapitalist tüketimciliğin disiplinlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çağdaş toplumda bütün bunlar ve daha niceleri, Foucault'un 'aşılabilir asimetrikler ve dışlayıcı karşılıklıklar' dediği şeyin, yani, insanları aralarındaki ortak zemini bütün genişliğince görmekten alıkoyan ekonomik, kültürel ya da toplumsal büyük uçurumların üretimine yönelmiştir (Kershaw, 2015, s.47).

Mekân kavramından hareket ile getirilen bu eleştirinin sınırları genişletilecek olursa tiyatronun kültür endüstrisi içerisindeki yeri sorgulanabilir. Tiyatronun mevcut durumunun alandaki tüm uygulayıcılar tarafından sorgulanması, sözü edilen sorunlara karşı çözüm önerileri getirilmesi bir gereklilik olarak görülmektedir. Aksi takdirde, tiyatro sanatının mevcut kültür endüstrisinin dolaşımı içerisindeki herhangi bir etkinlik olmaktan öteye gidemeyeceği öngörülmektedir.

Her türlü biçimin, algının ve değerlerin parçalarına ayrılarak bir tüketim nesnesi haline getirildiği, içeriğinin boşaltıldığı günümüz modern toplumsal sisteminde tiyatro sanatı bir tüketim nesnesi olmaktan bir üretim alanı olmaya nasıl yönelebilir? Yanıtlanması gereken soru budur. Modern insanın en önemli sorunlarıyla içten bağlı bir tiyatro, insanı reflektif bir biçimde tüketen olmaktan sıyrılıp, farkına varıp algılayarak, düşünerek üreten bir birey olduğunu hissettirmeye yöneltebilen bir tiyatro olabilir (Aydoğdu, 2014, s.228).

Tiyatro sanatında mekân kadar sıklıkla kullanılan bir diğer kavram ise alandır. Altun bu iki kavramın ayrımını şu şekilde yapar: "*Mekân düzenlenmiş, tamamlanmış, belirli kuralları ve bir hukuku olan; katılma ve dolulukla ifadesini bulan bir yerdir. Alan ise daha çok boşluk ile cilveleşir. Devrim, tamamlanmamışlık, sınırlanmamışlık ve akışkanlıkla nitelenir*" (Altun, 2012, s.19). Bu bağlamda sözü edilen mekân ve alan ayrımı göz önünde bulundurulduğunda, yaratıcı dramada mekânın kullanımının Altun'un ifade ettiği anlam itibarıyla alan kavramına daha yakın olduğu görülmektedir. Bu yüzden mekân kavramının daha çok konvansiyonel tiyatro binalarına, alan kavramının ise yaratıcı drama etkinliklerine yakın bir anlam ile öne çıktığı ifade edilebilir.

Hem yaratıcı drama hem tiyatro açısından mekân kavramının irdelendiği noktada, estetik mekân kavramına da yer verilmesi konunun anlaşılabilirliğine katkı sağlayacaktır. Mekân kavramı irdelenirken fiziksel bir gerçeklikten söz edilir. Estetik mekân söz konusu olduğunda ise böylesi bir fiziksel zorunluluk bulunmamaktadır. Boal, estetik mekânı şu şekilde açıklar;

Tüm gerekli olan seyircilerin ve belirli bir mekânın sınırları içerisinde daha kısıtlı bir alanı oyuncuların 'sahne olarak tanımlamalarıdır. (...) Bu mekân içinde bir mekân, mekânların üst üste konmasıdır. (...) Daha geniş bir mekânın içinde daha ufak bir mekân. Bu iki mekânın iç içe geçmesi estetik mekânı oluşturur (Boal, 2012, s.20).

Bu bağlamda estetik mekânın, kurgusal mekâna dair bir tanımlama olduğu söylenebilir. Dolayısıyla estetik mekân gerçeklikten öte kurgusal olana ait olduğu için, her döneme ait zamana ve mekâna açılan bir kapı gibidir. "*Fiziksel mekânın mevcut olmasına karşı olarak estetik mekân böyle değildir: Sahne sahne olarak vardır, ama gösteri süresince o bir sahne değil, Danimarka krallığıdır*" (Boal, 2012, s.23).

Estetik mekâna dair sözü edilen tüm özellikler yaratıcı drama için de geçerli görülmektedir. Bir yaratıcı drama etkinliğinde katılımcı, mevcut mekân içerisinde canlandırılan konuya göre kurgusal bir mekân tanımlar. Bu bağlamda yaratıcılığı ve hayal gücü ölçüsünde istediği mekâna seyahat edebilmekte özgürdür. Yaratıcı drama ve forum tiyatro çalışmalarında bir estetik mekân yaratımı ve kullanımı söz konusudur. Her iki disiplinin mekânı kullanımına dair büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak yaratıcı drama ve forum tiyatrosunun estetik mekân konusunda da ortak zemini paylaştıkları ifade edilebilir.

Bir tiyatro modeli olmasına rağmen konvansiyonel tiyatrodan birçok anlamda ayrılan forum tiyatro, mekânın kullanımı konusunda da sözü edilen tiyatro örneklerinden ayrılır. Tiyatronun mekânı kullanım şekline ve bu şekilde baskı oluşturmaya dair örneklerin aksine, forum tiyatrodaki mekân bir zorunluluk olarak görülmez. Baskı gören ve bunun için mücadele etme konusunda istekli bir grubun olduğu her yerde, forum tiyatro atölyesi de sahnelemesi de yapılabilmektedir. Ezilenlerin Tiyatrosu'nun diğer tekniklerinde de belirli bir mekânın seçilmesi bir zorunluluk değildir. Ezilenlerin Tiyatrosu incelendiğinde temel etik ilke ve prensiplerin ön planda olduğu görülür. Bununla birlikte mekân, dekor kostüm vb. tiyatro etmenlerinin temin ve kullanımının ise ikincil planda olduğu iddia edilebilir. Ancak bu ifadeden diğer tiyatro öğelerinin önemsiz olduğu iddiası anlaşılmalıdır. Yalnızca ezilen bireylere yaklaşımın, uygulanan yöntemlerin ve kuralların Ezilenlerin Tiyatrosu uygulamalarında merkezde yer aldığı altı çizilmektedir. Günümüzde dünyanın birçok noktasında gerçekleştirilen Ezilenlerin Tiyatrosu çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda, mekân, dekor, kostüm vb. tiyatro etmenlerinin birincil derecede öneme sahip olmasının varsayılması dahi, gerçekçi bir beklenti ve gerçekçi bir yaklaşım olarak görülemeyecektir.

Tiyatro, tuğla ve duvarlarının, kostüm ve dekorlarının nesnelliğinde değil, onu uygulayanların uygulama anındaki öznelliklerinde var olur. Ne sahne ne de seyirciye ihtiyaç duyar, tek başına oyuncu yeterlidir. Tiyatro oyuncuyla doğar. Oyuncu tiyatrodur. Hepimiz oyuncuyuz: Hepimiz tiyatroyuz. (Boal, 2012, s.21)

Forum tiyatrodaki atölye çalışması için gereken şartlar, yaratıcı drama etkinliğinin gerçekleştirilebilmesi için gereken temel şartlar ile büyük benzerlik gösterir. Her iki çalışma için de yüksek maliyet ve temini için çaba gerektiren bir mekân zorunluluğu bulunmamaktadır. Yaratıcı drama etkinliklerinde olduğu gibi forum tiyatro sahnelemesi ve atölye süreçleri de açık ve kapalı alanlarda gerçekleştirilebilir. Forum tiyatro için çok büyük ya da çok küçük mekânların kullanımı zorluklar yaratabilir. Bu durum forum tiyatrosunun seyirci-oyuncularla buluşmasının önünde büyük bir engel olarak görülmemektedir. Boal'in üç bin kişilik seyirci-oyuncu topluluğu ile forum tiyatro çalışması gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu durum kendi içerisinde sorunlar barındırır da dikkatli şekilde planlandığında sözü edilen zorluklar aşılabilmektedir. Boal'e göre, "Tiyatro, tiyatro binalarına hapsedilemez, tıpkı dinin kiliselere hapsedilememesi gibi; tiyatro dili ve onun ifade biçimleri aktörlerin özel mülkiyeti olamaz, tıpkı dini pratiğin yalnızca rahiplere mal edilemeyeceği gibi" (Boal, 1998, s.15). Bu bağlamda forum tiyatro için her yerin tiyatro mekânı, herkesin oyuncu olabileceği, tekniğin yaratıcısı tarafından tasdik edilmektedir.

Forum tiyatrodaki mekân kullanımı, oyunculuk ve oyuncunun ifade araçları ile doğrudan ilintilidir. Oyuncu, mekânı doldurmak için değil mekânı var etmek için sahnede yer alır. Bir tiyatro oyunu dekorsuz, kostümsüz, özel bir sahne yapısı olmaksızın sadece oyuncu ile var olabilir. Yalnızca iyi bir oyuncu onlarca kilo ağırlıkla yaratılan sahne dekorlarından daha etkili bir mekân algısı

yaratabilir. Forum tiyatro çalışmalarında oyuncular, mekânda bulunan basite indirgenmiş figürler olarak yer almazlar aksine mekânı oyunculukları ile dolduran, dolayısıyla mekânı var eden, zengin ifade araçlarına sahip aktörler olarak yer alırlar. Forum tiyatrodaki mekânın birincil öneme sahip olmayışı bu nedenlerle açıklanabilir.

Klasik mekân anlayışını temel alan bir rejî faaliyeti, oyuncu dâhil her nesneyi mutlak ve bağımsız bir uzaya yerleştirmeye eğilimlidir. Ama bu eğilim sahne pratiğinde hiçbir zaman arzulanı sonuçları elde edemez. (...) Oyuncuya bir nesneymiş gibi yaklaşan rejî faaliyeti yalnızca kendini aldatır ve oyuncu-mekân ilişkisindeki öngörülemez çarpık sonuçları rasyonalize etmeye çalışır. Tiyatroda klasik mekân anlayışı bir tür değil, bir yozlaşmadır. (...) Oyuncu-mekân ilişkisinin etkin kılınması, oyuncunun sahne düzenlemesinin bir nesnesi olarak algılandığı rejî anlayışının bütünüyle terk edilmesiyle mümkün hale gelir (Kurhan, 1990, s.228).

Ezilenlerin Tiyatrosu'nun konvansiyonel tiyatroya kıyasla mekân konusunu çok daha radikal bir biçimde ele aldığı ve yeni bir bakış açısı kazandırdığı ifade edilebilir. Ezilenlerin Tiyatrosu'nda mekâna dair sözü edilen bu radikal ve yenilikçi bakış açısının, yaratıcı drama alanının uygulayageldiği bir mekân kullanımı olduğu söylenebilir. Yalnızca forum tiyatro açısından değil Ezilenlerin Tiyatrosu'nun diğer örnekleri açısından da mekânın birincil derecede öneme sahip olduğu bir teknik bulunmamaktadır. Bu bağlamda forum tiyatro ve yaratıcı drama, mekânı önememeyen yaklaşımları sebebiyle konvansiyonel tiyatroyun mekânı kullanım biçiminden ayrılmaktadır. Birçok etmen açısından ortak paydada buluşan forum tiyatro ve yaratıcı dramanın mekân kullanımı açısından da ortak paydada buluştukları görülmektedir.

Tablo 4. *Yaratıcı dramada mekân- forum tiyatrodaki mekân*

Yaratıcı Dramada Mekân	Forum Tiyatrodaki Mekân
İdeal çalışma mekânı olmasına rağmen asgari şartların sağlanması halinde birçok farklı mekânda yapılabilir.	İdeal çalışma mekânı yoktur, hareket imkânı olan her mekânı tiyatro kabul eder.
Seyir ve oyun alanı ayrımı yoktur.	Kısmen de olsa seyir ve oyun alanı ayrımı vardır ancak bu alanlar arasında diyalog vardır.
Alan içerisinde kurgusal mekân (estetik mekân) kullanılır.	Alan içerisinde kurgusal mekân (estetik mekân) kullanılır.
Mekânın birincil derecede önemi yoktur.	Mekânın birincil derecede önemi yoktur.
Üzerinde çalışılan konu ile ilgili mekânların (müzeler, parklar, kütüphaneler vb.) öğrenme ortamı olarak kullanıldığı özel çalışmalar bulunmaktadır.	Üzerinde çalışılan konu ile ilgili mekânlarda da uygulamalar gerçekleştirilir. Ancak özel olarak bu mekânları gereksinim çalışmalarını bulunmamaktadır.

Elde edilen bulgulardan hareket ile mekânın birincil derecede öneme sahip olmamasının hem katılımcılar hem de çalışmaların gerçekleştirilmesi açısından önemli derecede kolaylık sağladığı görülmektedir. Bu durumun forum tiyatro ve yaratıcı drama uygulamaları açısından oldukça yararlı olduğu düşünülmektedir.

Forum Tiyatro ve Yaratıcı Drama Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Çalışma kapsamında elde edilen verilerden yola çıkarak forum tiyatro ve yaratıcı drama arasındaki benzerlikler ve farklılıklar özetle şu şekildedir:

Her iki model de oyunlardan, oyunsu süreçlerden, canlandırma ve doğaçlama çalışmalarından yoğunlukla yararlanır. Katılımcılar oluşturulan kurgu ortamında gerçekliğe bakar, yapılan çalışmalar gerçeğin provası ve analizi niteliğindedir. Her iki modelde de katılımcılar açısından rekabetçi bir çalışma tarzı bulunmamaktadır. Sonuçtan öte süreç önem arz etmektedir. Her iki model açısından sonucun önem arz ettiği belirli durumlar bulunur. Bunlar; yaratıcı drama yöntemi kullanılarak bir tiyatro oyunu sergilenecek ise bu aşamada estetik kaygılar ve sonuç önemlidir. Forum tiyatro ise zaten bir tiyatro türü olduğu için sahnelenecek ön oyunun her bir ögesiyle, estetik bir tiyatro oyunu olması beklenmektedir.

Her iki model de katılımcılarına özgürlük ve kendini ifade olanağı tanır, bunun için gerekli demokratik ortamı yaratabilmek çabasıdır. Her iki model de değerler çatışması açısından incelikli durumları gereksinir. Basit ve kaba (salt iyilerin, salt kötülerin olduğu) çatışma durumlarının işlendiği konulardan öte, katılımcıları düşünmeye ve gelişmeye sevk eden çatışmaları konu edinir. Her iki modelde de katılımcıların istekli olması kritik öneme sahiptir. Her iki modelde de katılımcı grubunu oluşturanlar, hem oynayıp hem seyredenlerdir. Yaratıcı dramada katılımcılar hem oyuncu hem seyircidir (iç izleyici). Forum tiyatrodada ise hem oyun alanındaki oyuncular, hem de seyirci-oyuncular vardır. Her iki modelde de katılımcılar merkezdedir. Bireyden başlayan bir dönüşüm vasıtasıyla toplumsal boyutta bir dönüşüm amaçlanır. Her iki modelde de üretilen sahneler birebir şekilde tekrar edilemez nitelikte ve biriciktir. Her iki modelde de katılımcı olabilmek için hiçbir eğitim şartı, diploma vs. aranmaz. İstekli ve gönüllü olma şartı aranır. Bu şartları yerine getiren her bireye katılım olanakları sonuna kadar açıktır. Her iki modelde de dogmatik kurallara yer yoktur. Katılımcılara katkısı olabilecek mantıklı nedenler olduğu sürece kurallar esnetilebilmektedir. Her iki model de değişime ve gelişime açıktır.

Çalışılan grubun özellikleri farklıdır. Yaratıcı drama her türden katılımcı grubu ile gerçekleştirilebilirken, forum tiyatro öncelikle ezilen ve baskıya maruz kalan bireyler ile ilgilenir. Ancak istekli herkes katılımcı olabilir. Forum tiyatrodada katılımcı kitlesinin birbirlerine benzeyen (homojen) yapıda olması önemlidir. Forum tiyatrodada konu; bir baskı, ezme-ezilme, güç ilişkilerini barındıran bir çatışma durumu üzerine kuruludur. Yaratıcı dramada ise katılımcıların özel yaşantıları dışında böyle bir kısıtlama yoktur. Forum tiyatrodada süreci yönlendiren kolaylaştırıcı-joker yapısı bulunur. Yaratıcı dramada ise lider-eğitmen vardır. Kolaylaştırıcı-joker ekibi yönetemez, otorite değildir, sürekli soru sorar, sürecin tamamına dair karar verme yetkisi katılımcı gruptadır. Yaratıcı dramada ise kararlar ve sürecin büyük bir yüzdesi lider-eğitmen tarafından yönetilir. Forum tiyatro Ezilenlerin Tiyatrosu'nun bir alt tekniğidir, Ezilenlerin Pedagojisi bu teknik için bir rehber kitap niteliğindedir. İdeolojik bir altyapısı vardır, totaliter eğitim anlayışına karşıdır. Yaratıcı dramada, çıkış noktasını oluşturacak nitelikte bir rehber kitap bulunmamaktadır. Yaratıcı dramada tanımlanmış

ideal bir çalışma ortamı vardır, forum tiyatrosu için böyle bir çalışma ortamı bulunmamaktadır. Hareket alanı olan her mekânı tiyatrosu kabul eder. Forum tiyatrosunun belirli bir yaratıcısı varken yaratıcı dramının belirli bir yaratıcısı yoktur. Yaratıcı drama belirli öncülerin etkileri ve katkıları ile şekillenerek günümüzdeki haline ulaşmıştır. Forum tiyatrosunda sahnedeki oyuncular ile seyirci-oyuncular arasında bir yarış vardır. Oyuncular sahnede ezenin kazandığı, var olan dünyayı olduğu gibi sürdürmeye çalışırken, seyirci-oyuncular bu dünyayı daha iyiye dönüştürmek için mücadele eder. Yaratıcı dramda böyle bir mücadele bulunmamaktadır. Yaratıcı drama eğitmeni olabilmek için tasarlanmış bir eğitim programı bulunmamaktadır. Forum tiyatrosunda joker ya da kolaylaştırıcı olabilmek için bir sertifika ya da diploma aranmamaktadır. Ancak kolaylaştırıcı-jokerin forum tiyatrosuna dair kuralları bilmesi ve benzer çalışma süreçlerinden geçmesi tavsiye edilir. Bu anlamda uygulama tecrübesi önem arz eder.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Boal, bireysel boyutta değişim ve dönüşüm yaratarak toplumsal dönüşüme varmayı amaçlar. Bireysel boyutta yaşanacak olumlu bir dönüşümün toplumsal boyuta da etki edeceğini düşünür. Ezilenlerin Tiyatrosu'ndaki diğer teknikler incelendiğinde, temel amacın bireysel dönüşümden toplumsal dönüşüme varmak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda forum tiyatrosu, bireyin özgürleşme yolunda kullanabileceği en önemli araçlardan biri olarak görülmektedir.

Yaratıcı drama alanında da tıpkı forum tiyatrosunda olduğu gibi bireysel olan önem arz eder. Yaratıcı drama da benzer biçimde bireysel olandan yola çıkarak toplumsal olana varmayı amaçlar. Bu noktada her iki disiplin açısından, bireyin yani katılımcıların yaşantıları öne çıkmaktadır. Bu bağlamda her iki disiplinde de katılımcının dönüşümü aracılığı ile toplumsal boyutta bir dönüşümün amaçlandığı görülmüştür.

Forum tiyatrosu ve yaratıcı drama ilişkisi açısından, her iki disiplinin de birbiri adına araç ve amaç olarak kullanılabilmesi mümkün görülmektedir. Örneğin bir forum tiyatrosu çalışmasında yaratıcı drama yöntemi ile katılımcıların ısınmaları ve sürece hazırlanmaları sağlanabilir. Bir yaratıcı drama çalışmasında, üzerinde çalışılan konu ve şartlar gözetilerek forum tiyatrosundan yararlanılabilir. Bu noktada forum tiyatrosunun yaratıcı dramının bir tekniği olmadığına altını çizmek gerekir.

Boal, Aristoteles'in baskıcı tragedya sistemine karşı çıkmaktadır. Ancak bu noktada Ezilenlerin Tiyatrosu ile konvansiyonel tiyatrosu örneklerinin karşıtı olduğu düşünülmemelidir. Augusto Boal konvansiyonel tiyatrosu örneklerinin yerine değil, bu tiyatrosuna bir alternatif olarak Ezilenlerin Tiyatrosu tekniklerini yaratma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Boal, her iki modelin birlikte var olarak, etkileşerek daha iyi örnekler verebileceğini savunur. Boal'in kariyerinin son yıllarına dek her iki modelde de oyunlar sahnelemesi, bu bakış açısını destekler niteliktedir. Boal'in kariyeri boyunca Ezilenlerin Tiyatrosu ve konvansiyonel tiyatrosu örnekleri arasında kurduğu bağın her iki model açısından yararlı olduğu görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilerden yola çıkılarak forum tiyatrosunun, tiyatrosu ve yaratıcı drama eğitimi gerçekleştirilen alanlar dışında da gerçekleştirilerek halk arasında yaygınlaştırılması önerilmektedir. Bireysel ve sosyal dönüşüm için önemli birer araç olarak görülen forum tiyatrosu tekniği ve yaratıcı drama arasındaki kuramsal ve uygulamalı çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö., San, İ., Domkowsky, R., Handweg, U., Hoffmann, K., Koch, G., Marx, S. (2011, Mart). Yaratıcı Drama Eğitmenleri/Liderleri ve Tiyatro Pedagoglarının Davranış ve Tutumuna İlişkin Etik Bildirge. San. İ, Tümtürk. T. (Ed.), 18.Uluslararası Eğitimde Yaratıcı Drama Semineri içinde (s.31-41) Antalya.
- Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde yaratıcı drama*. (2.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aitchison, M. (2003). Theatre: Art or action. *Educational Links*, 48 – 50.
- Altun, H. (2007). Augusto Boal: bir eylemcinin tiyatro güncesi – ve Anadolu’dan bir yansıma. *Sahne Dergisi*, Mart Nisan 2007 46-55.
- Altun, H. (2012). Mekân üzerinde mücadele: egemen(lerin) tiyatro yapılarına karşı boş uzamda direnme ve ezilenlerin belleği olarak teatral “alan dışı”nın inşası. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (33) 33, 7-31. doi: 10.1501/TAD_0000000281
- Aydoğdu, Ü. (2014). Rahatsız ruhların çağında tiyatronun önemi. *Art-e Sanat Dergisi*, 13, 213-232.
- Boal, A. (1998). *Legislative theatre: Using performance to make politics*. Adrian Jackson ve Candida Blaker (Çev.). **Londra**: Routledge.
- Boal, A. (2010). *Oyuncular ve oyuncu olmayanlar için oyunlar*: (3.Baskı). (B. Ataman, Ö. Öztürk, K. Rızvanoğlu Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Boal, A. (2012). *Arzu gökkuşağı Boal’in tiyatro ve terapi metodu*. (2.Baskı). (F. Güllü, S. Yılcı, E. Aydın Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Boal, A. (2014). *Ezilenlerin tiyatrosu*. (4.Baskı). (N. Hasgül Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Yayınevi.
- Burleson, J. D. (2003). *Augusto Boal’s theatre of the oppressed in the public speaking and interpersonal communication classrooms* (Doctoral dissertation). Louisiana State University.
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin pedagojisi*. (12.Baskı). (D. Hattatoğlu, E. Özbek Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökdağ, E. (2002). *Theatre of the oppressed and its application in Turkey* (Doctoral dissertation). University of Nebraska, Lincoln.
- Gökdağ, E. (2015). *Köylü tiyatrosu geleneği ve forum tiyatrosu: Bir model olarak Jana Sanskriti*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gökdağ, E. (2017). Forum tiyatro uygulaması atölye çalışması notları, Eylül 2017-Aralık 2017, Eskişehir.
- Karaboğa, K. (2003). Yaşamdan oyuna, oyundan yaşama ezilenlerin pedagojisi ve tiyatrosu. *Tiyatro Eleştirenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, (2), 23-36.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (32. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kershaw, B. (2015). *Radikal performans: Brecht ve Baudrillard arasında*. (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kurhan, Ö. F. (1990). Oyuncu ve mekân. *Mimesis Tiyatro/Çeviri-Araştırma Dergisi*. 3, 227-229.
- Metinnam, İ. (2011). *Yaratıcı drama alanında Brian Way’in drama anlayışının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- San, İ. (2009). Ne zaman eğitimde yaratıcı drama ne zaman tiyatro/drama?. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 4(7) 5-13.
- Şener, S. (2008). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. (5.Baskı). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tuzcuoğlu, S. (2019). *Forum tiyatrosunun yaratıcı drama bileşenleri açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara. www.tdk.gov.tr Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlük
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Creative Drama and Forum Theater within the context of the Instructor, Subject, Group and Venue

Selçuk Tuzcuoğlu¹

Ömer Adıgüzel²

Introduction

In today's modern society, it is of vital importance for individuals to understand themselves and predicate their presence within society on a meaningful basis. In a society where many factors are present for individuals to grow estranged from themselves and their environment, creative drama and forum theater serve as important tools to support individuals against the pressure and challenges they experience. In both creative drama and forum theater, the individual does not get involved in the process through passive participation. Participating in the whole process, expressing oneself and establishing communication help individuals to make sense of their existence and understand the world they live in.

One of the basic characteristics of creative drama is that it is an interdisciplinary field, and it is most closely associated with theater in terms of form and substance. When the types of the theater are examined, it can be observed that the type of theater that is the most similar to creative drama is forum theater. Considering the contemporary practices, creative drama and forum theater are used and examined separately. It is important to investigate the strong points of both disciplines and to emphasize the conveniences they provide to their participants from a technical standpoint. In this context, the potential of both areas to benefit from each other stands out. It is considered to be a necessity to comparatively examine these two areas, which share such similarities in terms of form, content and purpose. The findings obtained as a result of the present study are expected to benefit the practitioners of forum theater and creative drama as well as instructors working in both fields. The present study was conducted in line with these purposes.

Method

The present study was designed as a survey study. Survey models aim to describe past or present situations as they are. It is aimed to describe the events, individuals or objects included in the study as they are and in their own conditions. It is not attempted to change or influence these elements in any way (Karasar, 2017). The sources used in the present study were gathered from libraries, online academic databases and scientific journal search engines. Additionally, the notes gathered by the researcher from previous applications and workshops were also used. The data necessary for

1 M. S. Proficiency in Arts Student, Anadolu University, Graduate School of Fine Arts, Department of Performing Arts, Program in Drama, Instructor of Theater-Creative Drama at Eskişehir Tepebaşı Municipality. E-mail: selcuktuzcuoglu@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2158-1022>

2 Prof. Dr. Ankara University Faculty of Educational Sciences. E-mail: omeradiguzel@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9492-6231>

the study were collected through document review technic. Descriptive analysis technic was used in the analysis of the data obtained throughout the course of the present study. The collected data were analyzed with a deductive approach and subjected to interpretation under the titles of creative drama instructor / joker-facilitator, subject in creative drama and forum theater, participants in creative drama and forum theater, use of space in creative drama and forum theater, which were classified at the beginning of the study.

Findings

Within the scope of the present study, the basic components of creative drama (instructor, subject, group and venue) were examined in terms of their use in creative drama. The same examination was performed for forum theater, as well. Afterward, tables comparatively demonstrating the use of each component in creative drama and forum theater were prepared. As a result of the study, it was observed that the life experiences of individuals, i.e. the participants, stood out in both disciplines and that the participant was at the center. The fact that both fields place the individual at the center and aim for an individual and social transformation through the realm of fiction was determined to be the most significant similarity between the two fields. It was concluded that the biggest difference between forum theater and creative drama in terms of the components of creative drama (instructor, subject, group, venue) was in the components instructor-joker/facilitator and the subject, while the biggest similarity was in the components group and venue.

Discussion and Conclusion

The components joker/facilitator in forum theater and leader-instructor in creative drama stand out as important directing elements in both disciplines in terms of the completion of the process. As a result of the present study, it was observed that there were certain systems of technical and ethical rules to be followed for both directing elements. In terms of the subject in forum theater and creative drama, it was concluded that subject selection in forum theater is entirely up to the preference of the group of participants while the preference of the instructor is the basis in creative drama. The subjects of forum theater mainly consist of oppression, despotism, suppression and potential solutions to these problems. In creative drama, it was observed that the range of subjects encompasses a wider area compared to forum theater. While the group of participants in forum theater consists of oppressed individuals struggling against the sources of oppression, individuals with all kinds of different features and social statuses may be included in creative drama. It was found that the concept of venue did not carry a primary significance for either discipline, and that the two fields met on a common ground in terms of the use of the venue. In comparison with examples of conventional theater, it is observed that forum theater and creative drama are fields that are closer to each other.

Based on the data obtained within the scope of this study, it is suggested that the forum theater should be carried out outside the areas where theater and creative drama training is carried out and spread among the public. It is suggested to increase the theoretical and practical studies between the forum theater and creative drama, which are seen as an important tool for individual and social transformation.

